

สลายความขัดแย้ง

เข้มแข็งด้วยปัญญา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

สหุพทาน์ ธรรมทาน์ ชีนาติ

การให้ธรรม ชนะการให้ทั้งปวง

สลายความขัดแย้ง เข้มแข็งด้วยปัญญา

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN

พิมพ์ครั้งแรก: บริษัท สื่อเกษตร จำกัด, มี.ค. ๒๕๔๖
(รวมเล่มกับ นิตยสารแนวพุทธ รัฐศาสตร์แนวพุทธ และเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ)

พิมพ์ครั้งที่ ๒: มิถุนายน ๒๕๕๘ (แยกพิมพ์เฉพาะเรื่องครั้งแรก) ๓,๕๐๐ เล่ม
— โครงการ “บวช เรียนชุนนี้ ตัวก็ได้บุญ บุญคุณก็ได้ตอบแทนพ่อแม่”

แบบปก:

พิมพ์เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

ท่านผู้ใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่
วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพี้ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐
<http://www.watnyanaves.net>

พิมพ์ที่

สารบัญ

โครงการ “มหาวิทยาลัยชีวิตที่วัดก็ได้อุ่ณู บุญคุณก็ได้ตอบแทนพ่อแม่”

สลายความขัดแย้ง เข้มแข็งด้วยปัญญา ๑

๑. ขัดแย้งเป็น ใให้ได้เห็นประโยชน์ ๑

 ความพิเศษของมนุษย์ อยู่ที่ไม่ต้องเป็นทาสของความขัดแย้ง ๒

 ทำการขัดแย้งให้เกิดผลเป็นประโยชน์ ๔

 จะเป็นประชาธิปไตย ต้องพูดกันได้ และต้องใรู้ความจริง ๕

 ไทยดีด้านวัฒนธรรมเมตตา แต่ด้อยด้านวัฒนธรรมแสงปัญญา

 อเมริกันด้อยด้าน...เมตตา แต่ดีด้าน...แสงปัญญา..... ๘

 ไทยมัวตามฝรั่ง ระวังจะเสียสอง ๑๐

๒. จะเอาแค่ประนีประนอม

 หรือไปให้ถึงความสอดคล้องสามัคคี ๑๓

 ระบบแข่งขันยอมมาด้วยกันกับความขัดแย้ง

 และการแก้ปัญหายอมยุติแค่ประนีประนอม ๑๓

 ในระบบประนีประนอม

 จริยธรรมเป็นปฏิบัติการด้วยความฝืนใจ..... ๑๖

 จริยธรรมที่แท้

 คือ ปฏิบัติการแห่งการพัฒนาความสุข ๑๘

 ต้องมองระบบพิธีทักษะสิทธิของฝรั่งอย่างรู้เท่าทัน ๒๑

 ถ้าจะรู้จักฝรั่งจริง

 ต้องมองให้ถึงรากฐานในภูมิหลังของเขา ๒๔

ไทยว่า อยู่ที่นี่ดี “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”
 อเมริกันว่า อยู่ที่นี่ไม่ได้ “ต้องไปข้างหน้า บุกฝ่าชายายพรมแดน” ... ๒๙
 มีจุดหมายใหญ่ที่ทุกคนได้ร่วมกัน
 จึงจะข้ามพ้นจุดหมายย่อยของแต่ละฝ่ายที่ขัดกัน..... ๓๓

๓. ปฏิบัติการแก้ปัญหา ในระบบองค์กรรวม ๓๗

ปฏิบัติการของมนุษย์จะได้ผลจริง ต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริง
 และเต็มตามระบบของกระบวนการในธรรมชาติ..... ๓๗
 แม้แต่นักปลุกระดม ก็ต้องใช้วิธีอริยสัจ
 รัฐบาลจะพัฒนาประเทศ ก็ไปได้สวยด้วยอริยสัจ..... ๔๑
 พวกมนุษยศาสตร์ใหม่ พอมารู้เรื่องศาสนา
 ก็พากันหลบปัญหา ไม่สู้หน้าความจริง..... ๔๓
 พวกอารยธรรมที่เจริญมา ฟ่องตัวเองว่า
 เป็นอารยธรรมที่ก่อ ไม่ใช่แก้ปัญหา..... ๔๖
 จริงใจและเปิดใจที่เมตตา
 แต่ต้องดำเนินการด้วยปัญญา..... ๔๙
 ไม่ว่าจะใช้หลักไหนๆ ก็ต้องมองให้เห็นทั้งระบบ ๕๑
 รู้จักอเมริกาไม่ใช่แค่ใช้แค่มีผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีของเขา
 แต่ต้องเข้าใจถึงจิตใจและปัญญาของอเมริกัน ๕๔
 เวิร์ระจับด้วยการไม่จองเวร นั้นจริงแท้
 แต่ต้องศึกษาว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่ต้องจองเวร..... ๕๘
 คนไทยมีคุณสมบัติพิเศษที่น่าสังเกตน่าศึกษา
 ในทางของการแก้ปัญหาความขัดแย้งในโลก ๖๑

สลายความขัดแย้ง*

เข้มแข็งด้วยปัญญา



- ๑ -

ขัดแย้งเป็น ให้อะไรได้เห็นประโยชน์

ปอชา: พระคุณเจ้าเจ้าคะ ในปัจจุบันนี้ ยังคงมีเรื่องราวที่เป็นปัญหาใหญ่ของสังคม คือ มักจะพูดกันเรื่อง *ความขัดแย้ง* อันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน หรือความต้องการไม่ตรงกัน

วิธีการที่จะทำให้ความขัดแย้งลดลง คิดดีต่อกัน และกลายเป็นความร่วมมือต่อกัน ควรจะเริ่มต้นจากจุดคิดหรือหลักคิดอย่างไร เจ้าคะ

* คำวิสัยของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) แก่คุณจุฬารัตน์ นิรัตติยกุล กรรมการผู้จัดการ บริษัท ลีอเกซเตอร์ จำกัด ที่วัดญาณเวศกวัน, วันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธ.ค. ๒๕๕๕ (บันทึกเทป ธรรมบรรยายอายุพรปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๕๖)

[พิมพ์ครั้งแรก มี.ค. ๒๕๕๖ รวมเล่มกับ นิติศาสตร์แนวพุทธ วิทยาศาสตร์แนวพุทธ และ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒ ณ มี.ย. ๒๕๕๘ ได้แยกพิมพ์เฉพาะเรื่อง โดยขยายเติมชื่อวรรคหลัง เป็น สลายความขัดแย้ง เข้มแข็งด้วยปัญญา และจัดปรับเพิ่มเติมเล็กน้อย กับทั้งขอย่อหน้ามากมาย เพื่อให้อ่านสะดวก เข้าใจง่าย]

ความพิเศษของมนุษย์ อยู่ที่ไม่ต้องเป็นทาสของความขัดแย้ง

วิสัยทัศน์: ความขัดแย้งนั้น ในแง่หนึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดา คือ มันเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่แต่ละอย่างมีความเป็นไปของมัน เมื่อต่างอย่างต่างส่วนเป็นไปคนละทาง ก็ย่อมขัดแย้งกัน

แม้แต่เมื่อดำรงอยู่ตามปกติ สิ่งทั้งหลายก็ย่อมแตกต่างกัน เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ความแตกต่างนั้นขัดกันบ้าง เข้ากันบ้าง แล้วทำให้เกิดความหลากหลาย และความสมบูรณ์

แต่มนุษย์เป็นธรรมชาติส่วนพิเศษที่สามารถจัดสรรความเป็นไปต่างๆ ให้เป็นไปตามเจตนาของตนได้ มนุษย์จึงเอาประโยชน์จากความขัดแย้งก็ได้ ปรับเปลี่ยนความขัดแย้งให้เป็นความประสานเสริมกันก็ได้ แม้แต่ความแตกต่าง แทนที่จะให้เป็นความขัดแย้ง มนุษย์ที่ฉลาด ก็อาจทำให้กลายเป็นส่วนเติมเต็มของกันและกัน

จากที่พูดมานี้ก็หมายความว่า ชั้นแรก **ต้องขัดแย้งเป็น** ถ้าขัดแย้งเป็น ก็เกิดประโยชน์ได้ เช่น แทนที่จะให้เป็นการกระทบกระทั่งระหว่างกัน คือการกระทบทางสังคม หรือแม้แต่การกระทบทางจิตใจ ก็ให้เป็นการมาช่วย**กระทบทางปัญญา** แล้วทำให้เกิดแง่คิด มุมมอง และเกิดสติปัญญาอะไรใหม่ ก็กลายเป็นดีไปได้

ข้อสำคัญก็คือ ความขัดแย้งนั้นต้องมาจากเจตนาที่ดี อันนี้แหละสำคัญ ถ้าความขัดแย้งนั้นเกิดจากเจตนาที่เป็นกุศล โดยปรารถนาดีต่อกัน มุ่งหมายเพื่อความดีงามความเจริญ เพื่อความก้าวหน้าของประเทศชาติ เพื่อให้สังคมส่วนรวมมีความร่มเย็นเป็นสุข ไม่คิดเบียดเบียนใคร ถ้าตั้งใจดีแน่นอน เจตนาจะเป็นตัวกำกับทำให้ความขัดแย้งไม่เสียหาย เพราะมีจุดร่วมหรือจุดประสาน คือเจตนาที่มุ่งสู่จุดหมายเดียวกัน

แต่ที่เป็นปัญหาก็คือ ความขัดแย้งนั้น ถ้าเกิดจากเจตนาไม่ดี แล้วก็ยุ่ง เพราะฉะนั้นตัวสำคัญก็คือ **เจตนา**

เจตนา ก็คือตัวความตั้งใจ ซึ่งเล็งไปที่จุดหมาย คนมีเจตนา ที่ว่ามีความตั้งใจ ก็คือมีจุดหมายนั่นเอง คือคนนั้นมีเป้าหมาย อะไรแล้ว เขาก็ตั้งเจตนาทำไปเพื่อจุดหมายอันนั้น

ทีนี้ ถ้าเป็นเจตนาเพื่อจุดหมายที่ไม่ดี ก็เรียกว่าเป็นเจตนาที่เป็นอกุศล เมื่อเจตนาเป็นอกุศลแล้ว อะไรต่ออะไรก็พลอยไม่ได้ไปหมดทั้งกระบวนการ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นก็เลยกลายเป็นปัญหา ไม่เป็นการขัดแย้งที่สร้างสรรค์

แต่ถ้าเป็นการขัดแย้งที่เกิดจากเจตนาที่ดี ก็นำไปสู่การ พุดจากกันด้วยสติปัญญาเพื่อให้เกิดผลสมตามเจตนาที่ดี ถึงตอนนั้นก็เป็นขั้นวิธีการ รวมแล้วในตอนนั้นก็จะมี

ขั้นที่ ๑ ความขัดแย้งต้องเกิดจากเจตนาที่เป็นกุศล จากนั้น เมื่อเกิดจากเจตนาที่เป็นกุศลดีแล้ว

ขั้นที่ ๒ ในทางปฏิบัติ คือ วิธีที่จะจัดการกับความขัดแย้ง เช่น พุดจา ต้องพุดจาอย่างรับผิดชอบ คือไม่ใช่พุดตามอารมณ์ เรือยเปื่อย ไม่ใช่ใครอะไรขึ้นมา ก็พุด แต่พุดโดยความคิด พุดโดยใช้ วาจาดีงาม สุภาพ มีเหตุผล ให้เห็นว่าพุดด้วยเจตนาดี และพุดให้ ตรงกับเจตนาที่ดีนั้น

ทำการขัดแย้งให้เกิดผลเป็นประโยชน์

ทางพระท่านกำหนดไว้ ๓ ชั้น คือ มีเมตตากายกรรม เมตตา
วจีกรรม เมตตาโมกกรรม

หมายความว่า ด้านที่เป็นการแสดงออกทางกาย ก็ทำด้วย
เมตตา คือมีกิริยาอาการเอื้อเฟื้อ ทั้งต่อคนนั้นและต่อสังคม
ทั้งหมด ด้านวาจา ก็พูดด้วยเจตนาที่ดี มีถ้อยคำสุภาพ แล้วก็ด้าน
ในใจ ในที่สุดก็เริ่มมาจากใจที่มีเมตตานั้นแหละ โดยมีความ
ปรารถนาดี และพยายามมองกันในแง่ดี มีความจริงใจว่า เขา
อาจจะไม่ได้เจตนาร้ายอะไร เราค่อยพูดจากันก่อน

ถ้ามาตามกระบวนการอย่างนี้ ก็มีทิศทางที่จะไปได้ดี
เป็นอันว่าได้ ๒ ชั้นแล้ว คือ *เจตนาดี* โดยมีเป้าหมายที่ดี แล้วก็ใช้
วิธีการในเชิงปฏิบัติที่ดี เช่นสุภาพ เป็นต้น และให้เป็นวิธีการที่จะใช้
ความขัดแย้งให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์

ดังที่ในสมัยใหม่นี้ก็คิดกันมากว่าจะวางวิธีปฏิบัติ หรือทำ
อย่างไรให้การขัดแย้ง แม้แต่ในทางความคิด ให้กลายเป็นการ
แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเสริมเติมความรู้ และทำให้เกิดการ
สร้างสรรค์ เพราะว่า เป็นไปไม่ได้ที่ใครคนเดียวจะคิดโดยมองเห็น
ข้อมูลหมดทุกอย่าง อย่างพวกเราอยู่ในสังคมไทย เราก็รู้จักประเทศ
ไทยได้คนละนิดละหน่อย ไม่ต้องไปถึงโลกหรรอก อย่างวัดญาณ-
เวศกวันนี่ อaatมาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส ยังรู้ไม่ทั่วเลย

ในเมื่อเรารู้ไม่ทั่ว เราก็ต้องยอมรับความจริง ว่าอาจจะจะมีแ่ง
อะไรบางอย่างที่คนอื่นเขารู้ แต่เราไม่ได้เห็น ซึ่งถ้าเราเป็นคนฉลาด
เราอยากหาความรู้อยู่แล้ว เราก็อยากจะรับฟังหรือหามาฟัง อันนี้
ก็คือใจที่อยากจะรับฟังอยู่แล้ว

การเป็นนักหาความรู้นั้นมีแง่ดีอย่างยิ่ง คือทำให้เราพร้อมที่จะรับความรู้ ทำให้เราอยากฟังเขา แทนที่เราจะเที่ยวแสดงว่าเรารู้ อย่างนั้นอย่างนี้ บางที่เราไปขอให้เขาพูดให้ความรู้หรือแม้แต่แสดงความเห็น ในแง่มุมต่างๆ เพื่อมาเติมความรู้หรือเป็นตัวกระตุ้นแง่มุมความคิดของเรา แล้วประโยชน์ก็ได้แก่เรานั่นเอง

ที่ว่ามานี้ก็คือ เริ่มต้น เรายอมรับความจริง ว่าเราจะไปรู้ได้ อย่างไรหมดทุกอย่าง เป็นไปไม่ได้ ดังนั้นเพื่อจะให้ความรู้ของเราเต็มบริบูรณ์ขึ้น เราก็หาทางหาความรู้ โดยเอาคนอื่นเป็นช่องทาง หรือเอาคนอื่นเป็นเครื่องมือหาความรู้และกระตุ้นความคิดของเรา

ถ้ามองอย่างนี้ ก็กลายเป็นว่าคนอื่นกลายเป็นเครื่องมือของเรา ในการหาความรู้ แต่อันนี้เป็นการพูดคล้ายหยอกๆ ความจริงก็คือเราให้เกียรติคนอื่น ให้โอกาสแก่เขาที่จะแสดงออกเป็นต้น แต่พร้อมกันนั้นผลก็คือ ได้แก่เรา เราก็ได้ความรู้มากยิ่งขึ้น และเมื่อเรามีเจตนาที่ดี ผลที่เราได้นั้นก็จะไปสำเร็จแก่ส่วนรวมหรือแก่สังคมนั่นเอง

จะเป็นประชาธิปไตย ต้องพูดกันได้ และต้องใฝ่รู้ความจริง

ถ้าเรามีจุดหมายในการหาความรู้ ให้เต็มให้สมบูรณ์ เราจะไม่รังเกียจ เราก็จะคอยรับฟังหาความรู้ของเราเรื่อยไป ซึ่งก็กลายเป็นดี เพราะฉะนั้นทางพระเจ้าสอนให้เป็น *ฮัมมกาโม* แปลว่า เป็นผู้ใคร่ธรรม

ที่ว่า “ใคร่ธรรม” ก็คืออยากได้ความจริง ที่ว่าอยากได้ความจริงก็คืออยากรู้ เมื่ออยากรู้ ก็หาความรู้ จึงต้องเป็นนักศึกษา เป็นนักไถ่ถาม และรู้จักแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพราะฉะนั้น หลักข้อนี้ท่านจึงย้ำไว้มาก

ธัมมกาโมนี้ เมื่อเป็นค่านาม ก็เป็น *ธรรมกามตา* แปลว่า ความเป็นผู้ใคร่ธรรม รักความจริง อยากได้ความจริง ท่านให้ไว้คู่กับอีกหลักหนึ่งเรียกว่า *ไสวจัสสตา* แปลว่า ความเป็นคนที่พูดกันง่าย

หลักพูดกันง่ายนี้ โบราณใช้กันไปใช้กันมา คนไทยพูดกันไปพูดกันมา กลายเป็น “ว่านอนสอนง่าย”

ที่นี้ ว่านอนสอนง่าย ไปๆ มาๆ ก็เลยเชื่อแต่คำสั่งโดยไม่คิดเลย เรียกว่าเอียงไปข้างเดียวสุดโต่ง

ความจริงนั้น “ไสวจัสสตา” ถ้าแปลตามศัพท์แท้ๆ ก็คือ “พูดกันง่าย” *ไสวจัสสตา เป็นหลักสำคัญในสังคมประชาธิปไตย* คนในสังคมประชาธิปไตย ต้องเป็นคนพูดกันง่าย โดยชอบรับฟัง

เมื่อมี *ไสวจัสสตา* เป็นคนที่พูดกันง่าย และมี *ธรรมกามตา* ความเป็นผู้ใคร่ธรรม รักความจริงความถูกต้องดีงาม อยากรู้ อยากเข้าถึงความจริง มาเข้าชู้ตกัน ตอนนี้ก็แค่เดินหน้าอย่างเดียว เพราะว่าชอบฟังอยู่แล้ว เมื่ออยากหาความรู้ ก็เลยชอบซักถาม ชอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

เมื่อเรามองคนอื่นที่มาขัดแย้งในแง่ที่เราจะหาความรู้เพิ่มเติม ก็จะแก้ไขความขัดแย้งได้ด้วย

หลักการนี้เป็นข้อสำคัญที่ต้องใช้ในสังคมประชาธิปไตย การที่เราแสดงความคิดเห็น จะต้องมาด้วยกันกับความพร้อมที่จะรับฟังคนอื่น และในการรับฟังคนอื่นนั้น เราก็จะได้เดินหน้าในการหาความรู้เพิ่มขึ้นด้วย

บางคนชอบฟังอย่างเดียว แต่คนที่ชอบฟังนั้นมีหลายแบบ คือบางคนฟังไปอย่างนั้นเอง ฟังแล้วไม่รู้จักคิด ก็ไม่ได้เรื่องอะไร

ส่วนบางคนไม่ค่อยพูดอะไร แต่เขาฟังแล้วคิดตลอดเวลา เขาได้ประโยชน์จากสิ่งที่คนอื่นพูด ขณะที่คนอื่นพูดนั้น เขาฉลาด ฟัง และได้แง่มุมความคิดใหม่ๆ คือ ในขณะที่เขาฟัง เขาคิดอะไร ไปอีกเยอะ เขาได้จุดกระทบ หรือแง่มุมใหม่ๆ แล้วก็คิดไปถึงสิ่งที่ คนที่พูดไม่ได้คิดด้วยซ้ำ เพราะว่า เขาเป็นคน que คิดเป็น เขาจึงต้อง หาแง่หามุมหาข้อมูลความรู้มาใช้ในการเดินความคิด

ทีนี้ พอได้ข้อมูลใหม่ ได้แง่มุมเพิ่มขึ้น เขาก็ใช้มันให้เป็น ประโยชน์ในการคิดแตกลูกแตกแง่แตกมุมออกไปอีก ก็เลยดีใหญ่ และการที่เขาได้เพิ่ม ก็ไม่ใช่เขาได้คนเดียว แต่ได้ทั้งสังคม เพราะว่าเขากำลังทำงานเพื่อสังคม เพื่อประเทศชาติอยู่ เมื่อเขาได้ สังคมก็จึงได้ด้วย

การปฏิบัติอย่างนี้ ก็เหมือนกับว่าเราไม่มีตัวตน แต่เราทำไป ตามกระบวนการของธรรมชาติ เมื่อเรารู้ยู่ที่เรา นั้นไม่สามารถจะ รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เราก็อยากจะมีความรู้ที่เต็ม สมบูรณ์ เราก็คอยรับ และหาความรู้ เพื่อเอาความรู้มาเติม แล้วเราก็เอาความรู้นั้นมา เป็นข้อมูลของความคิด เมื่อคิดไปได้อย่างไร ก็แสดงความเห็น

บางที่การแสดงความเห็นของเราก็อาจจะออกมาในรูปของ คำถาม เพราะว่าในการแสดงความคิดเห็นนั้น เราไม่จำเป็นจะต้องไป พูดว่าอย่างนั้นอย่างนี้ บางที่คนฉลาดในการแสดงความเห็นโดย แสดงออกมาเป็นคำถามก็ได้ แล้วการแสดงออกเป็นคำถามนั้น บางที่ได้ผลดีมากกว่า

เราจึงต้องหัดพลิกความเห็นเป็นคำถาม เมื่อถามแล้ว ก็ได้ ประโยชน์มากขึ้น

ไทยดีด้านวัฒนธรรมเมตตา แต่ด้อยด้านวัฒนธรรมแสงปัญญา
อเมริกันด้อยด้านวัฒนธรรมเมตตา แต่ดีด้านวัฒนธรรมแสงปัญญา

อันนี้ก็เป็นเรื่องของเทคนิควิธีต่างๆ แต่รวมแล้วก็คือจิตใจ
ต้องดีก่อน คือ มีความใฝ่รู้ อยากรู้ และเป็นคนที่แสวงปัญญา

ก็เลยอยากจะทำให้ว่า เวลาที่ สังคมไทยเราขาดวัฒนธรรมทาง
ปัญญา หรือจะเรียกเต็มว่า ขาดวัฒนธรรมในการแสวงปัญญา

ถ้าจะพูดในเชิงเปรียบเทียบก็ได้ว่า มีวัฒนธรรมอยู่ ๒ อย่าง
คือ *วัฒนธรรมแห่งเมตตา* ได้แก่ความมีน้ำใจ ความรัก ความ
ปรารถนาดี การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันต่างๆ ตลอดจนนับถือ
กันเป็นพี่เป็นน้อง เป็นต้น และอีกด้านหนึ่งคือ *วัฒนธรรมแห่ง
ปัญญา* หรือวัฒนธรรมในการแสวงปัญญา

สังคมไทยของเรา มีพื้นเพภูมิหลังดีในด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา
แต่เราค่อนข้างขาดวัฒนธรรมแห่งปัญญา

จะเห็นได้ว่า คนไทยเราไม่ชอบค้นหาความรู้ อย่างที่ว่า
นักเรียนนักศึกษาไปห้องสมุด แทนที่จะอ่านค้นคว้าตำรับตำรา
กลับไปอ่านแต่หนังสือบันเทิง ไม่สนใจหนังสือค้นคว้า อย่างนี้เป็นต้น

ในสังคมไทย หนังสือประเภทที่เป็นหลักวิชา ต้องใช้
ความคิด ต้องอ่านเพื่อหาความรู้จริงๆ นั้น คนไม่ค่อยซื้อ คนชอบ
หนังสืออ่านเล่นสนุกสนานบันเทิง จนเอียงสุดไปข้างเดียว

อันนี้เป็นสภาพที่ฟ้องว่า สังคมไทยของเราขาดวัฒนธรรม
ในการแสวงปัญญา

ที่นี้หันไปดูสังคมฝรั่ง เมื่ออยู่ในโลก เราก็ลองเทียบกันดู สังคมฝรั่งอย่างอเมริกัน ก็เห็นกันว่าด้วยวัฒนธรรมแห่งเมตตา เพราะเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน เป็นสังคมแห่งการแก่งแย่ง แข่งขัน คนที่แย่งชิงกัน ก็ต้องแย่งชิง จึงจะเก่ง และคนต้องแย่งชิงกัน การแข่งขันจึงจะดำเนินไปได้

อเมริกันด้วยทางวัฒนธรรมแห่งเมตตา แต่เขาตีทางด้านวัฒนธรรม แห่งปัญญา หรือวัฒนธรรมแสงปัญญา เพราะเขาถูกบีบคั้นมามาก จึงต้องดิ้นรนคิดหาทางเป็นอิสระ

แม้แต่ความเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน ก็ทำให้ต้องดิ้นรน หาทางรอด เมื่อดิ้นรนหาทางรอด ก็ต้องคิดแก้ปัญหา เมื่อคิด แก้ปัญหา ก็ต้องหาความรู้ ต้องพัฒนาปัญญา ต้องรู้จักมองดู สถานการณ์ ต้องศึกษาสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตอย่างนี้บังคับให้ ฝรั่งต้องหาความรู้และต้องใช้ความคิดมาก เขาจึงพัฒนา วัฒนธรรมด้านการแสงปัญญา แต่พร้อมกันนั้น มันก็ทำให้เขา ด้อยทางด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา

ที่นี้ ของเราที่มีวัฒนธรรมแห่งเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกันดีนั้น ก็ต้องคอยเตือนกันอยู่เสมอว่า พวกเราที่อยู่กันสบายนี้ ระวังนะ เดี่ยวจะประมาท คือ เมื่อเราช่วยเหลือกันดี เราก็เลยอยู่กันสบาย ไม่ค่อยทุกข์ร้อน ไม่ถูกบีบคั้น เราก็เลยไม่ดิ้นรน

เมื่อไม่เจอปัญหาบ่อยๆ ไม่ดิ้นรน แล้วการแสวงหาความรู้ และการคิดหาทางแก้ปัญหา ก็ยอมด้อยลงไป สังคมของเราจึงมี จุดอ่อนที่ว่าด้วยทางวัฒนธรรมแห่งการแสงปัญญา

นอกจากนั้น ความประมาทของคนที่อยู่สบาย ยังส่งผลร้ายที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ วัฒนธรรมแห่งเมตตา ที่ช่วยเหลือกันดี พึ่งพากันได้ง่าย ที่เป็นส่วนดีนั้น ถ้าไม่รู้จักใช้ ถ้าไม่พัฒนาคนให้พ้นความประมาท จะทำให้คนไม่พยายามพึ่งตนเอง ได้แต่รอพึ่งคนอื่น และชอบการที่มีคนอื่นมาทำให้

ถ้าเป็นด้านการเมือง ก็จะไม่เอนเอียงไปในทางที่ชอบผู้เผด็จการ และกลายเป็นคนอ่อนแอ เป็นภาวะเสียดุลของชีวิตและสังคม

ถ้าว่าตามหลักก็คือการปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ ไม่ครบกระบวนการ (ได้เพียงด้านช่วยเหลือคน แต่ด้อยในด้านรักษารธรรม)

ไทยมัวตามฝรั่ง ระวังจะเสียสอง

เมื่อเรามาอยู่ในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะในยุคที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ เรากลายเป็นฝ่ายที่ตามเขาบ้าง รับจากเขาบ้าง แทนที่จะเป็นฝ่ายนำเขา

เมื่อเป็นฝ่ายรับ ก็ถูกครอบงำ หรือรับอิทธิพลจากเขา จนกระทั่งกลายเป็นว่าวัฒนธรรมของเรา ซึ่งมีส่วนดีอยู่บ้าง ก็หดหายไป อย่างที่รู้กันชัดๆ ว่า วัฒนธรรมแห่งเมตตาของเรากำลังเสื่อมลง ดูจากคนไทยทุกวันนี้ไม่ค่อยมีเมตตากัน ความเป็นมิตรและความรู้สึกฉันพี่น้องเลือนลางไป ความมีน้ำใจก็ลดน้อยลงไป ยิ่งในเมืองในกรุงยิ่งเป็นมาก ส่วนชาวบ้านนอกก็เป็นไปตาม

ต่อไปเมืองไทยก็จะเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมันเวลานี้คำว่า ลุงป้า น้ำอ่า พี่น้อง ก็จะไม่ค่อยเรียกกันแล้ว

แต่ก่อนนี้ผู้หญิงผู้ชายเรียกกันเป็นพี่เป็นน้อง ลุงป้า น้ำอ่า โดยมองกันเป็นญาติ จึงมีทัศนคติต่อกันในทางที่ดี

แต่เดี๋ยวนี้นะเราไม่มองกันอย่างนี้ แต่มองกันแบบเป็นคู่แข่ง หรือเป็นเพศตรงข้ามอย่างเดียว ในขณะที่ด้านการรักษาภุกติกา เราก็กังไม่พัฒนา มันก็เลยทำให้เกิดปัญหา นี่คือสภาพที่เรากำลัง สูญเสียวัฒนธรรมแห่งเมตตาของเราไป

พร้อมกันนั้น วัฒนธรรมแห่งการแสวงปัญญาของเราก็แทบ จะไม่พัฒนาขึ้นมา อย่างนี้ต้องเรียกว่าเสียทั้ง ๒ ด้าน ขณะที่ฝรั่ง ในด้านวัฒนธรรมเมตตาเขาดี้อยจริง แต่วัฒนธรรมแสวงปัญญา เขายังเป็นผู้นำอยู่ เพราะฉะนั้น เขาก็จะต้องเหนือกว่าเรา

ไทยเราต้องรู้ตัวว่า

๑. ต้องรักษาวัฒนธรรมเมตตาเอาไว้
๒. ต้องพัฒนาวัฒนธรรมแสวงปัญญาขึ้นมา

โดยเฉพาะถ้าเราจะรักษาพระพุทธศาสนาไว้ให้ได้ผลจริง ย่อมไม่มีทางเลยที่จะต้องทำให้ครบทั้งสองอย่างนี้ เพราะ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา

เป็นเรื่องน่าแปลกใจอย่างยิ่งว่า ทั้งที่รู้กันชัดๆ ทั้งสากลโลกว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา และเน้นปัญญายิ่งนัก แต่คนไทย กลับขาดการแสวงหาปัญญา

ก็ต้องถามว่า มันเป็นอย่างนั้นไปได้อย่างไร

ที่จริง คนที่ชื่อว่าเป็นพุทธ ต้องเป็นนักแสวงปัญญา ต้องใฝ่รู้ อย่างที่เรียกว่าไคร้ธรรม คืออยากจะรู้เข้าใจเข้าถึงความจริง อะไร มันจริง อะไรมันถูกต้อง อะไรดีงาม ต้องคิดต้องหาทันจนกระทั่ง ให้ ถึงแก่นถึงฐานให้ได้ แล้วก็ต้องให้เกิดสิ่งที่คุณจุฬารัตน์พูดเมื่อสัก คือ สัมมาทิฐิ

การที่จะเกิดสัมมาทิฐิได้ ก็ต้องหาความรู้ เมื่อไม่รู้มันจะมีความเข้าใจและความเห็นถูกต้องได้อย่างไร ความเห็นถูกต้องนั้นต้องมาจากความรู้

ต่อจากนั้นก็มาถึงความคิด เมื่อมีความรู้ถูกต้องชัดเจนแล้ว คิดบนฐานของความรู้ที่ชัดเจนถูกต้อง มันก็มีทางที่จะคิดได้ถูกต้อง

เมื่อคิดถูกต้องแล้ว ผลของความคิดนั้น ซึ่งเป็นผลิตผลแห่งความรู้จริงและความคิดที่ถูกต้องชัดเจน ก็เป็นผลิตผลทางปัญญาที่แท้จริง มันก็เป็น *สัมมาทิฐิ*

เพราะฉะนั้น คนไทยเรา ถ้าไม่พัฒนาวัฒนธรรมแห่งการแสวงปัญญาซึ่งเป็นหลักการของพุทธศาสนาแล้ว เราจะเข้าถึงสัมมาทิฐิไม่ได้

พูดออกนอกเรื่องมาเยอะ คงจะต้องหันกลับไปพูดเรื่องความขัดแย้งให้จบ

จะเอาแต่ประนีประนอม หรือไปให้ถึงความสอดคล้องสามัคคี

ระบบแข่งขันย่อมมาด้วยกันกับความขัดแย้ง
และการแก้ปัญหาย่อมยุติแค่ประนีประนอม

ป/จฉา: ในส่วนนี้ จากความที่ท่านเจ้าคุณเมตตาให้แนวคิดโดยยกตัวอย่างปัญหาที่เป็นความขัดแย้งว่า ในทางปฏิบัติก็คือ อย่าให้บุคคลผู้ขัดแย้งเป็นตัวขัดแย้งเสียเอง แต่เอาปัญหาเป็นเป้าหมายเพื่อจะช่วยกันทำให้หมดปัญหา แล้วก็เปลี่ยนความขัดแย้งเป็นความร่วมมือโดยการใช้อำนาจ

ที่นี้ยังมีอยู่ ๒ คำเจ้าคะ ซึ่งมักจะเอาไปใช้กันโดยเข้าใจไม่ครบถ้วนหรืออะไรไม่ทราบ เช่น พอพูดถึงความร่วมมือ ก็กลายเป็นความร่วมมืออย่างที่เรียกว่า *ประนีประนอม* หรือ *compromise* ที่ท่านเจ้าคุณได้เคยเมตตาให้แนวคิดไว้ ซึ่งก็ต้องแตกต่างจากคำว่าหลอมรวมเป็นเนื้อเดียว หรือ *harmonize* ซึ่งน่าจะดีกว่า แต่คนไปนึกว่ามันเหมือนกัน ก็เลยกลายเป็นว่าการแก้ไขความขัดแย้งยังไม่สมบูรณ์

ขอเมตตาที่ท่านช่วยชี้แนะทั้ง ๒ คำนี้ด้วยคะ

วิสัยทัศน์: ความจริง ปัญหาของมนุษย์ โดยเฉพาะในเรื่องการเมือง ที่ก่อให้เกิดถึงขั้นมีความสงบสุขกันไม่ได้ ก็มักเป็นเพราะมาได้แค่ การประนีประนอม

การประนีประนอมนี้เป็นเรื่องพิเศษของอารยธรรมตะวันตก เพราะอารยธรรมตะวันตกนั้น เจริญมาในระบบแข่งขัน เขาถนัด และนิยมติดอยู่ในระบบแข่งขัน เพราะฉะนั้น ตะวันตกก็จึงเคยชิน หรือสะสมมาในระบบการแก้ปัญหาแบบ compromise คือการประนีประนอม

การประนีประนอม หรือ compromise นี้ หมายความว่า แต่ ละฝ่ายยอมลดความต้องการของตน เพื่อให้ต่างฝ่ายต่างก็ได้ แต่ พร้อมกันนั้น ต่างฝ่ายต่างก็ต้องยอมเสียบ้าง

หมายความว่า ให้ทั้ง ๒ ฝ่ายอยู่กันได้ โดยต่างก็ต้องยอมเสีย บางส่วน เพื่อให้ต่างก็ได้บางส่วน แต่ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็ไม่สามารรถได้ เต็มที่ อย่างนี้เรียกว่า “ประนีประนอม”

เหมือนกับที่ฝรั่งพูดว่า ได้ขนมปังครึ่งก้อน ดีกว่าไม่ได้เลย^๑ (แต่ก็ฝรั่งอีกนั่นแหละที่บอกว่า การประนีประนอมช่วยให้ได้ร่มที่ดี แต่ ได้หลังคาที่เลว^๒)

ที่นี้อีกวิธีการหนึ่งเรียกว่า harmonize (n.=harmony) คือ การที่มา *ประสานกลมกลืน* เข้าด้วยกัน หมายความว่า ไม่มีหรือไม่ เหลือความขัดแย้ง เมื่อมีความขัดแย้ง ก็จัดจนกระทั่งลงตัว

^๑ Half a loaf is better than no bread.

^๒ “Compromise makes a good umbrella but a poor roof.” (James Russell Lowell, 1886)

ที่ว่าลวงตัวก็คือ เข้ากันได้ดี ทุกอย่างประสานกลมกลืน โดยองค์ร่วมต่างๆ อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้อง และมีความสัมพันธ์ที่ถูกต้องของมัน พร้อมทั้งทำหน้าที่ถูกต้องต่อกัน ส่งต่อประสานกันดี

เหมือนอย่างส่วนประกอบของเครื่องยนต์กลไก เช่นรถยนต์ ถ้าหากมัน compromise กัน ก็แยแส ไปไม่รอด แต่รถยนต์จะต้องเดินไปด้วยระบบที่เป็น harmony คือส่วนประกอบต่างๆ ต้องอยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้องของมัน และทำหน้าที่ต่อกันอย่างถูกต้อง โดยส่งต่อกันและประสานกันด้วยดี อย่างนี้ก็เกิดความสอดคล้องกลมกลืน และรถก็จะวิ่งได้อย่างสมบูรณ์

ยิ่งรถคันไหนทำให้ส่วนประกอบมี harmony สมบูรณ์ขึ้นเท่าไร ก็ยิ่งมันคงแข็งแรง วิ่งได้คล่องดีเท่านั้น

ปัญหาในโลกปัจจุบันก็อยู่ที่ว่า มนุษย์ไม่สามารถมาถึงจุด harmony แต่มาได้แค่ compromise การแก้ปัญหาจึงขาดตกบกพร่อง ไม่นั่นคงยั่งยืน และไม่แท้ไม่จริง เพราะ compromise คือต่างฝ่ายต่างยอมลดความต้องการของตัวเองลง เพื่อตัวเองจะได้บ้าง มิฉะนั้นอาจจะต้องรบราฆ่าฟันกัน ซึ่งอาจจะพินาศทั้ง ๒ ฝ่าย คือไม่ได้ทั้ง ๒ ฝ่าย หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดได้ไปข้างเดียว ซึ่งเป็นวิธีแห่งความขัดแย้ง

เมื่อจะยุติความขัดแย้งและยอมที่จะได้อย่างไม่สมบูรณ์ มันก็ไม่ยุติจริง แต่ทิ้งปัญหาหรือเชื้อแห่งปัญหาค้างคาไว้ เหมือนยอมตกลงสงบศึกไว้ก่อน นี่คือ compromise ซึ่งไม่เป็นสามัคคี และไม่อาจจะมีเอกภาพ แต่ถ้าจะยุติเรื่องโดยสมบูรณ์ ก็ต้องถึง harmony ซึ่งทำให้เกิดสามัคคี และเป็นเอกภาพ

ในระบบประนีประนอม จริยธรรมเป็นปฏิบัติการด้วยความฝืนใจ

ที่นี้ในทางพุทธศาสนาท่านว่าไปตามความจริงของธรรมชาติ
ว่าเป็นธรรมดาที่ *องค์รวม*จะต้องมีความประสานกลมกลืน โดยมี
*องค์รวม*ทุกอย่างอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมถูกต้อง แล้วทำหน้าที่
สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน เมื่อเฟื่องทั้งหลาย ทั้งเล็กและใหญ่ หมุนไป
โดยประสานเข้ากันดีเป็น harmony เครื่องจักรเครื่องยนต์ทั้งหลาย
จึงสมบูรณ์ นี่เป็นเรื่องธรรมดาของธรรมชาติ

แต่ปัจจุบันนี้ ปัญหาอยู่ที่ว่า คนยังรู้ถึงกฎธรรมชาติไม่
เพียงพอ และเอากฎธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ได้ไม่เท่าที่ควร พูด
สั้นๆ ว่า ยังไม่ถึงธรรม คือยังไม่สามารถเข้าถึงความเป็นจริง

เราพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ขึ้นมา โดยที่วากฎหรือกติกาของ
มนุษย์นั้นเอาแค่ compromise ไปก่อน คือตกลงว่าจะ
ประนีประนอมกันอย่างไรเพื่อที่จะอยู่กันได้ แต่ในใจก็ยังไม่ยอมกัน
จริง คือที่ยอมหรือตกลงกันไปนั้น ตัวเองก็ไม่มีความสุขแท้จริง แต่
จะให้สุขสมบูรณ์ก็ทำไม่ได้ ก็เลยต้องอยู่กันไปอย่างนี้

ด้วยเหตุที่ว่ามานั้น เวลานี้โลกก็จึงอยู่ในระบบ compromise
ไม่ใช่แค่ระหว่างมนุษย์เท่านั้น แต่มนุษย์ยัง compromise คือ
ประนีประนอมกับธรรมชาติด้วย

ดังจะเห็นชัดจากปัญหาปัจจุบันในเรื่องสิ่งแวดล้อม ที่มีมนุษย์
ยุคบริโภคนิยมมีความเชื่ออยู่โดยไม่รู้ตัวว่า มนุษย์เราจะมีความสุข
สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้เสพบริโภคเต็มที่ และการที่เราจะบริโภคเต็มที่
ได้นั้นธรรมชาติก็ต้องมาเป็นวัตถุดิบเข้าโรงงานอุตสาหกรรมให้
มากที่สุด แต่ถ้ามนุษย์ทำอย่างนั้น ธรรมชาติก็จะย่อยยับ

เมื่อธรรมชาติเสียหายหมด มนุษย์ก็จะเดือดร้อน มนุษย์เราก็
จึงต้องรักษาธรรมชาติไว้ แต่เมื่อรักษาธรรมชาติไว้ เราก็ต้องเสีย
ไม่ได้เต็มที่ ก็เลยเกิดจริยธรรมสิ่งแวดล้อมขึ้นมา เรียกว่า
environmental ethics ซึ่งเป็นจริยธรรมแห่งการประนีประนอมกับ
ธรรมชาติ

หมายความว่า มนุษย์จะเอาแต่ใจตนเองในการที่จะบริโภค
อย่างเต็มที่เพื่อให้ได้ความสุขที่สมบูรณ์นั้น เป็นไปไม่ได้ มนุษย์
จะต้องยอมมี restraint บ้าง คือต้องยอมยับยั้ง ต้องยอมบังคับใจ
ตัวเอง ยอมอดยอมลดความต้องการลงไปบ้าง คือ *ยอมที่จะมี
ความสุขเท่าที่ธรรมชาติจะไม่พินาศ* เอาแค่นั้น โดยยอมรับว่ามนุษย์จะ
มีความสุขเต็มที่ไม่ได้ เพราะถ้ามนุษย์มีความสุขเต็มที่ ธรรมชาติก็
ต้องพินาศไป ซึ่งก็จะส่งผลย้อนกลับมาให้ตัวมนุษย์เองก็อยู่ไม่ได้
นี่แหละจึงเป็นระบบ compromise

เวลานี้มนุษย์ยุคปัจจุบันอยู่กันด้วยวิธี compromise เพราะ
ถูกรอบงำด้วยระบบแก่งแย่งแข่งขัน จึงไม่มีวัฒนธรรมแห่งการ
ประสานกลมกลืน

แต่จะต้องยอมรับความจริงว่า จริยธรรมแห่งการ
ประนีประนอมนั้น เป็น *จริยธรรมแห่งการผินใจ* เพราะคนที่
ประนีประนอม ก็ต้องยอมผินใจที่จะไม่ได้เต็มตามความต้องการ
คือ ต้องผินใจว่า เอาละ เพื่อให้เราได้บ้าง เราก็ต้องยอมเสียบ้าง
หรือยอมได้ไม่เต็มตามความต้องการ ซึ่งต้องอยู่ในภาวะที่มีความ
ผินใจตลอดเวลา *กลบเกลื่อนความขัดแย้งภายนอก ด้วยการยอม
กลักริ้นความขัดแย้งไว้ภายในจิตใจของตน* อันเป็นภาวะแห่งการ
ขาดสันติภาพที่แท้จริง

โลกปัจจุบันเป็นอย่างนี้ อย่างที่เห็นกันอยู่ชัดเจนว่า มนุษย์อยากได้อะไรก็มีเต็มที แต่ถ้าทำอย่างนั้น เขาก็ต้องขัดแย้งกับเพื่อนมนุษย์ ซึ่งเมื่อไม่ยอม ก็จะต้องตีกัน แล้วสังคมก็จะเดือดร้อน ก็เลยต้องอยู่กันด้วย จริยธรรมแห่งการประนีประนอม

นี่คือ ในด้านสังคม ก็ยอมให้คนอื่นอยู่ได้ โดยที่ตนเองต้องยอมไม่ทำตามใจอยากของตนเอง แล้วในด้านธรรมชาติ ก็ไปประนีประนอมโดยยอมยับยั้งการเสพบริโภค ตามหลักการที่เรียกว่า *อนุรักษัธรรมชาต*

จริยธรรมที่แท้ คือ ปฏิบัติการแห่งการพัฒนาความสุข

ที่นี้ จริยธรรมแบบประนีประนอม ซึ่งอยู่กันอย่างกล้ากลืนฝืนใจนี้ เป็นจริยธรรมแบบตะวันตก แต่ในจริยธรรมแบบพุทธศาสนา เราไม่ได้มองอย่างนั้น

ขอให้สังเกตว่า คนที่มองความหมายของจริยธรรมด้วยสายตาแบบจริยธรรมตะวันตก จะนึกว่าจริยธรรมแบบไหนๆ ก็เหมือนๆ กัน แต่ที่จริงไม่เหมือนกันเลย

จริยธรรมในพุทธศาสนาเป็น *จริยธรรมแห่งความสุข* หมายความว่า คนเรานี้ เมื่อปฏิบัติตามหลักจริยธรรม พอเริ่มพัฒนาในจริยธรรม ก็จะเริ่มพัฒนาความสุขไปด้วย โดยมีสภาพจิตตัวเย็น คือ ปิติปราโมทย์

ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่นคนที่ปฏิบัติตามหลักจริยธรรม เมื่อเจริญสมาธิ ก่อนจะมี *จิตตสมาธิ* คือเกิดสมาธิของจิตใจ ก็มี *ธรรมสมาธิ* ขึ้นมาก่อน คือเมื่อธรรมที่เป็นองค์ประกอบตั้งแน่ว จิตก็จะตั้งแน่วด้วย

ธรรมสมาธิ ธรรมอันเป็นองค์ประกอบที่ตั้งแนวนั้น มี ๕ ข้อ คือ

๑. ปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบานแจ่มใส
๒. ปีติ ความปลาบปลื้มอímใจ
๓. ปัสสัทธิ ความสงบเย็นผ่อนคลายกายใจ ไม่เครียด
๔. สุข ความน่านั่งนínใจ
๕. สมาธิ ความตั้งแน่วของจิต

พอได้ ๕ อย่างนี้ครบ ก็ถึงตัวสมาธิ เรียกว่าเป็น **จิตตสมาธิ** การฝึกสมาธิก็สำเร็จ เพราะฉะนั้น จิตตสมาธิก็คู่กับธรรมสมาธิ

หลักธรรมสมาธิ ๕ ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงเน้นเสมอ เพราะฉะนั้น ชาวพุทธจะต้องทำจิตใจของตนให้มีองค์ประกอบ ๕ ประการนี้อยู่เสมอ เฉพาะอย่างยิ่งข้อที่ ๑. ปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบานแจ่มใส และ ๒. ปีติ ความอímใจ ปลื้มใจ

อย่างคุณแม่เห็นลูกเรียนหนังสือได้ดี ก็ปลื้มใจมีปีติด้วย ลูกเรียนหนังสือ เห็นคุณแม่สบายใจมีความสุข ตัวเองก็มีความสุขด้วย อย่างนี้เรียกว่ามีปีติสุข ทั้งคุณแม่และคุณลูกมีปีติสุขด้วยกัน ประสานกลมกลืนไปด้วยกัน ไม่ต้องฝืนใจ เป็นปีติสุขที่เราสร้างขึ้นได้ในชีวิตที่ดิ่งงาม อย่างเป็นประจำทุกวัน

แล้วต่อจากนั้นก็มipัสสัทธิ ที่ว่าสงบเย็น ผ่อนคลาย ไม่เครียด

สมัยนี้ คุณติ โลกแห่งการประนีประนอมนี้เต็มไปด้วยความเครียด เพราะว่าจิตมันไม่ยอมจริง มันฝืน มันจำใจ มันขัดแย้งในตัวเอง เมื่อมันลงไปไม่ถึง harmony มันฝืนใจตัวเอง ก็จึงต้องคับข้องติดค้าง แล้วก็เครียดอยู่

ฉะนั้นจึงต้องสร้าง *ธรรมสมาธิ ๕* นั้นขึ้นมา ให้ทุกอย่างเข้ากันประสานมันแน่น ถ้าสร้างได้ จึงจะเกิดจริยธรรมที่แท้จริง

ใน *จริยธรรมแบบผืนใจ* ตามระบบประนีประนอมแห่งการแข่งกันแย้งซึ่งนั้น แม้แต่ความสุขของคนก็ขัดแย้งกัน เช่น ถ้าเราได้ เขาก็อด ถ้าเราสุข เขาก็ทุกข์ เมื่อฝ่ายหนึ่งสุข ฝ่ายหนึ่งทุกข์ สันติภาพที่แท้จริงก็เป็นไปไม่ได้ หรือไม่อาจยั่งยืนอยู่ได้

แต่ใน *จริยธรรมที่แท้* คนจะพัฒนาขึ้นไปในด้านความสุข ทำให้ความสุขก็มาประสานกัน กลายเป็นความสุขร่วมกัน ด้วยกัน

ความสุขแบบประสานที่เป็น harmony ในทางความสุขนี้ ก็พัฒนาไปจากฐานของธรรมชาตินี้เอง โดยเริ่มจากในครอบครัว จากการทำความดีต่อกันระหว่างพ่อแม่กับลูก ที่มีเมตตา คือรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน เช่น คุณแม่อยากเห็นลูกมีความสุข ก็ให้อะไรต่างๆ แก่ลูกโดยไม่เสียดายเลย และเมื่อเห็นลูกมีความสุข แม่ก็มีความสุขด้วย

ที่นี้ ลูกก็เหมือนกัน ถ้ารักแม่ ก็อยากทำอะไรให้แม่ พอทำอะไรให้แม่ได้สำเร็จ เห็นแม่มีความสุข ลูกก็ปลื้มใจมีความสุขด้วย

ความจริงของธรรมชาติมันก็เป็นอย่างนี้ แล้วเราก็พัฒนาต่อไปโดยขยายความรักออกไปยังพี่น้อง ญาติมิตร เพื่อนร่วมชาติ ร่วมโลกทั้งหมด ให้มีความสุขแบบประสานไปทั่ว

คนเราที่จะพัฒนาในจริยธรรม ก็มีความสุขไปในตัวตั้งแต่ในการทำความดีแต่ละอย่างแต่ละครั้งนั้นแหละ คือเมื่อทำอะไรที่ดีงามขึ้นมาได้สำเร็จ หรือทำก้าวหน้าไป ก็เกิดความอึดใจ มีปีติ เมื่อเราทำอะไรด้วยใจรัก ก็มีความร่าเริงเบิกบานใจในเวลาที่ทำ

จริยธรรมแบบนี้เป็นจริยธรรมแท้ที่ต่อเอามาใช้ เป็นจริยธรรมที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ใช่จริยธรรมแบบบทบัญญัติที่เป็นข้อบังคับฝืนใจ จึงหวังว่าเราจะต้องมาทำ reengineering กันในเรื่องจริยธรรมนี้

ตอนนี้ชักจะลืมนกันไปแล้ว เมื่อ ๖-๗ ปีก่อน พุดกันเหลือเกิน คนไทยลืมน่าย ตอนนั้นตื่นกันนักหนา reengineering ต้องรื้อปรับระบบกันใหม่

ตอนนี้ต้องรื้อปรับระบบจริยธรรมกันใหม่ จริยธรรมที่มันพลาดไปกลายเป็น *จริยธรรมแห่งความทุกข์* หรือ *จริยธรรมแห่งความฝืนใจ*

ต้องมาปรับกันใหม่เข้าสู่ระบบที่ถูกต้อง คือให้เป็น *จริยธรรมแห่งความสุข* ซึ่งเป็นจริยธรรมแห่งการพัฒนามนุษย์ อย่างถูกต้องสอดคล้องตามกฎธรรมชาติ

ต้องมองระบบพีทักษณ์ลิตธิของฝรั่งอย่างรู้เท่าทัน

อีกประการหนึ่งซึ่งก็เป็นเรื่องใหญ่ที่ว่า สังคมไทยเราเป็นสังคมที่หลงเตลิดไปนานแล้ว จนลืมน *ไม่รู้จักตัวเอง*

เริ่มจากไม่รู้ตัวเองก่อน แล้วจึงไม่รู้จักตัวเอง คือ ไม่รู้ว่าตัวเองเป็นอย่างไร มองไม่เห็นพื้นเพภูมิหลังและวัฒนธรรมของตัวเองว่าเป็นอย่างไร แม้แต่มองพระพุทธศาสนา ก็มองด้วยความไม่เข้าใจ

พร้อมกันนั้นอีกด้านหนึ่งก็ *ไม่รู้จักฝรั่ง* ไม่เข้าใจภูมิหลังของตะวันตก

ในการที่จะมาอยู่ร่วมกันให้เกิดความประสานกลมเกลียวนั้น ก็มีหลักสำคัญอย่างหนึ่งว่า จะต้องไม่ใช้วิธีที่เป็นเล่ห์กล

เวลานี้ เมื่อเราไปนิยมตามตะวันตก เราก็ไปเข้าทางของการใช้วิธีแบบเล่ห์กลนี้ ดังจะเห็นว่า แม้แต่วิธีการทางด้านจิตวิทยาของตะวันตก ก็เป็นแบบเล่ห์กลเสียมาก คือกลายเป็นวิธีการที่ทำให้เพื่อให้ได้อะไรสักอย่างหนึ่ง

ดังที่เคยพูดบ่อยๆ เช่น จิตวิทยาตะวันตกสอนให้ยิ้ม แต่ยิ้มเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง ยิ้มแบบตะวันตกก็จึงมักจะเป็นยิ้มล้วงกระเป๋า หรือ “ยิ้มธุรกิจ” คือไม่ได้ยิ้มด้วยเจตนาดีต่อคนอื่น ไม่ได้มีไมตรีจิตมิตรภาพแท้จริง แต่ยิ้มเพื่อให้เขาชอบ แล้วเขาจะได้อะไรเข้ามาเป็นลูกค้า เสร็จแล้ว เขาจะได้ซื้อสินค้า เราก็จะได้เงิน แต่ใจจริง ยิ้มหรือเปล่านั้นไม่รู้

ส่วนในจริยธรรมที่แท้ การยิ้มเกิดจากใจมีเมตตา คือยิ้มด้วยใจจริง ยิ้มด้วยปรารถนาดีต่อเขา อยากให้เขามีความสุข ไม่ใช่ยิ้มจะเอา

ความหมายของจิตวิทยาในแบบของตะวันตกนั้น ดูสิ เราเอามาใช้จนกระทั่งพูดขึ้นมาก็ฟ้องตัวเอง เช่น พอพูดว่า คนนี้มีจิตวิทยา ก็หมายความว่า เขาอาจจะไม่ซื่อไม่ตรงแล้ว คือทำโดยเป็นวิธีการหรือเป็นอุบายอะไรสักอย่าง

รวมแล้วก็เป็นเรื่องของแนวคิดที่เน้นผลประโยชน์ของตัวเอง หรือมุ่งความสำเร็จที่เชิดชูคุณค่าเกียรติยศของตน

แนวคิดตะวันตกนั้น เป็นวิธีคิดที่เน้นเรื่องผลประโยชน์ของตัวเอง เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมของเขาจึงเป็นระบบแห่งการพิทักษ์ผลประโยชน์ส่วนตัว และพิทักษ์สิทธิ์ของตัวเอง

จะเห็นว่าสังคมตะวันตกเน้นเรื่องสิทธิมาก ซึ่งเราจะต้องรู้เท่าทันภูมิหลังหรือวัฒนธรรมของเขา เพื่อจะได้ระวังไว้ ไม่ให้เรื่องการรักษาสิทธิมนุษยชนอะไรต่ออะไรกลายเป็นไปสุดโต่ง

ที่จริง เรื่อง “สิทธิ” เรื่องการพิทักษ์ผลประโยชน์ส่วนตัวนี้ เป็นของจำเป็น แต่ต้องรู้ด้วยว่า **มนุษย์เรานี้มิใช่อยู่ว่าจะรักษาสิทธิ**

มนุษย์เราเป็นสัตว์ประเสริฐ เห็นถือความเป็นผู้รักษาสิทธิและปกป้องตัวเอง ก็คือ มนุษย์สามารถพัฒนาตัวขึ้นไปอีก ให้เป็นผู้ที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทำให้แก่ผู้อื่นด้วย เมื่อไรพ่อแม่เอาแต่รักษาสิทธิกับลูก เมื่อนั้นลูกก็แย่ ลองสิ คุณแม่อยู่กับลูก ถ้าต่างฝ่ายก็ตั้งหน้าพิทักษ์ปกป้องเรียกร้องสิทธิของตัวเอง ครอบครัวยุ่ง แล้วยิ่งแย่งๆ

แต่ความประเสริฐของมนุษย์อยู่ที่ว่า คุณแม่ไม่ได้คำนึงแค่ว่าจะป้องกันพิทักษ์รักษาสิทธิของตัวเอง แต่คุณแม่มองไปที่ว่าอะไรจะทำให้ลูกมีความสุขได้ ก็ทำให้ ก็ทำให้ไปเลย บางทีหรือบ่อยๆ ตัวเองต้องยากลำบาก (ต้องสละสิทธิ) ก็ยินดีทำเพื่อลูก ไข่หรือเป่ล่า เพราะอย่างนี้ ลูกจึงมีความสุข และมีความซาบซึ้ง แล้วความมีน้ำใจต่อกันก็เกิดขึ้น

ที่นี้ ถ้าเรามุ่งหน้าไปในระบบพิทักษ์สิทธิจนสุดโต่ง ก็จะทำให้ลำบาก แล้วในที่สุด แม้แต่พ่อแม่กับลูกก็ต้องมาเข้าสู่ระบบประนีประนอม โดยมีจริยธรรมแห่งความผืนใจ และความขัดแย้งก็จะเพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น จะต้อง **รู้ทันผล/วัง**

เรื่องการพิทักษ์สิทธินี้ ขอสรุปเป็นการตัดตอน โดยอ้างคำที่เคยพูดไว้ในเรื่อง สิทธิมนุษยชน ว่า

ในระดับหนึ่ง เราอาจจะพูดว่า
 สังคมอะไรกัน
 แม้แต่สิทธิพื้นฐานของคนก็ยังไม่ดูแลรักษา
 แสดงว่าเป็นสังคมที่ค่อนข้างด้อยอย่างยิ่ง
 ขาดวัฒนธรรม ไม่มีอารยธรรมเลยเลย

แต่ในอีกระดับหนึ่ง
 เราน่าจะพูดย้อนเติมให้สมบูรณ์ว่า
 สังคมอะไรกันนี้
 อยู่กันได้แค่จะคอยพิทักษ์รักษาและเรียกร้องสิทธิเท่านั้นเองหรือ
 จะเป็นสังคมที่ดงามพัฒนาอารยธรรมแท้จริง
 ที่มีมนุษย์อยู่อย่างเกื้อกูลกันไม่ได้หรือ

ถ้าจะรู้จักฝรั่งจริง ต้องมองให้ถึงรากฐานในภูมิหลังของเขา

ฝรั่งมีอะไรดี คือฝรั่งเขามีประสบการณ์ที่สะสมมา ในแง่ที่ว่า
 มีภูมิหลังของสังคมที่แต่ละคนตัวใครตัวมัน ต้องดิ้นรนต่อสู้มาก
 เขาจึงต้องพัฒนาระบบพิทักษ์สิทธิ คือกันไม่ให้คนอื่นฝ่ายอื่นมา
 ละเมิดต่อตนเอง

อันนี้ก็เป็นวิวัฒนาการตามธรรมดา ซึ่งทำให้เขาเป็นสังคม
 แห่งกฏกติกา จนกระทั่งมีหลัก rule of law เป็นอุดมคติของสังคม
 เราก็พูดตามเขามากใช้ไหม จะเป็นสังคมแห่งนิติธรรม อะไร
 ทำนองนี้ ซึ่งมันก็ดี

ทีนี้ สังคมไทยเราไม่มีพื้นเพภูมิหลังแบบนั้น ถ้าไม่รู้จักรัด
 ปรับให้พอดี ได้แต่ตี้นตุมตามเขา จะเอากฏกติกาบังคับ ก็ไม่ได้ผล
 ลักที่ ภาพออกมาก็เป็นสังคมที่แย่มากที่สุดในเรื่องกติกา รักษากฎไม่ได้

นี่ก็เพราะไม่รู้ตัว และไม่รู้ภูมิหลังของตัวเอง จึงพัฒนาไม่เป็น
ได้แต่ฉวยโน่นจับนี่ สับสน่วนววย

จะตามอย่างอเมริกัน แม้แต่คติ frontier ของเขาก็ไม่รู้จัก จะ
ไปหยิบหลัก rule of law ของเขามา โดยคิดว่าจะได้เป็นอย่างดี
แต่พื้นเพภูมิหลังของตัวเอง มันก็ไม่ได้เข้าทางอย่างนั้น ก็เลยไม่ได้
เรื่องสักอย่าง

เราต้องรู้จักเอาของดีนั้นๆ ขึ้นมาจัดให้เหมาะกับสังคมของ
ตัวเอง ด้วยความรู้เข้าใจทั้งสองด้าน อย่าไปเอาอย่างฝรั่งมาทั้งดุ้น
เป็นไปไม่ได้ ต้องรู้เท่าทันฝรั่งว่าเขาเจริญมาอย่างไร

ฝรั่งนั้นดูแค่อเมริกาก็ได้ เขาตั้งรกรากต่อสู้อมาอย่างไร บรรพ
บุรุษอเมริกันหนีภัยจากยุโรปมากันหลายระลอก ขึ้นฝั่งที่พลีมัธ
(Plymouth) แล้วไกลๆ นั้น ก็บอสตัน ตลอดลงไปนิวยอร์ก บัลติมอร์
จนถึงฟลอริดา ขึ้นจากทะเลแล้วก็บุกไปข้างหน้า ฝ่าฟันขยาย
พรอนเทียร์ (frontier) เรื่อยมา ได้เฉลี่ยปีละ ๑๐ ไมล์ นับจาก
ขึ้นฝั่งที่แอตแลนติกมา ๓๐๐ ปี จึงจบถึงฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก ที่
แคลิฟอร์เนีย

คนอเมริกันบุกไปๆ นานนักหนา กว่าที่จะจบพรมแดน เขาก็ได้
นิสัยใจคอที่ปลูกฝังไว้มากมาย เช่น สภาพจิตอเมริกัน คือเป็นนัก
บุกฝ่า มุ่งไปข้างหน้า เป็นนักผจญภัย

แต่พร้อมกันนั้น ถ้ามองในแง่ไม่ดี ก็เป็นนักรุกรานด้วย อย่าง
น้อยในระหว่างนี้ ก็ไปเอาที่ดินของอินเดียนแดง ครอบงำพื้นที่
จนพวกอินเดียนแดงแทบจะสูญพันธุ์

อันนี้เป็นเรื่องที่เราต้องเข้าใจเท่าทันฝรั่งว่าเขาคิดึ้นร่นต่อผู้มาตั้งแต่ยุโรปแล้ว การที่เขามาอเมริกา นั้น ก็เพราะหนีภัยเป็นเหตุหลัก หนีภัยการบีบคั้นข่มเหง มาหาอิสระเสรีภาพ ถ้ามีฉะนั้น เขาก็ไม่ดั้นด้นผจญภัยฝ่าความทุกข์ยากในมหาสมุทรแอตแลนติกมาหรอก ที่หนีภัยนั้น เพราะรู้ตัวว่า ขึ้นอยู่บ้าน ก็ตายหรือแย่นั่น ผู้เสี่ยงภัยข้ามทะเลไป ยังมีทางรอดบ้าง และมีความหวังที่ดีกว่า

ฝรั่งพวกนี้ถูกกำจัดถูกบีบคั้นในยุโรปมาเป็นร้อยเป็นพันปีแล้ว ก่อนหนีมาอเมริกา ที่นี้มาถึงอเมริกาแล้ว ยังต้องบุกต่อหาที่อยู่ทีกินอีกสามร้อยปี ประสบการณ์ในการดิ้นร่นต่อผู้เหล่านี้แหละ ทำให้เขาพัฒนาลักษณะจิตใจแบบพิทักษ์ปกป้องเรียกร้องสิทธิของตน พร้อมกับพัฒนากฎกติกาขึ้นมามากมาย จนเป็นสังคมที่อยู่ด้วยคติ rule of law ที่ว่าเมื่อ

ที่จริง ถ้าจะแปลให้ถูกตามภาษาที่มีในกฎหมายหลังของเรา คติ rule of law ก็คือ ธรรมาธิปไตย ด้านหนึ่งนั่นเอง

ไม่ต้องไปแปลว่านิติธรรมอะไร ให้เป็นของแปลกประหลาดจากที่ไหน

ถ้าว่ากันไป ที่แปลว่า “นิติธรรม” ก็ไม่ถูกหรือไม่พอด้วยซ้ำ เพราะนิติธรรม ก็แค่ law เท่านั้น

ส่วน rule ซึ่งขาดหายไปในการแปลนั้น คืออำนาจตัดสิน หรืออำนาจบังคับ ตัวกำกับบงการ ได้แก่ “อธิปไตย”

เหมือน อย่่างในคำว่า democracy ที่เราแปลว่า “ประชาธิปไตย” นั้น ตัว “-cracy” ซึ่งมาจากคำกรีก (kratos) ที่เราแปลว่า “อธิปไตย” ถ้าแปลเป็นภาษาอังกฤษก็คือ rule หรือ government หรือ authority ที่ตรงกับคำว่า “อธิปไตย” นั่นเอง

คำว่า “ธรรมาธิปไตย” แปลว่า ถือธรรมเป็นใหญ่ ประกอบด้วย ธรรม = หลักการ กฎเกณฑ์ กติกา กฎหมาย (เช่น ธรรมศาสตร์ แปลว่า วิชากฎหมาย) + อธิปไตย = ภาวะที่เป็นใหญ่ เป็นตัวบงการตัดสิน

จึงเห็นชัดๆ ว่า rule of law นั้น ต้องแปลว่า “ธรรมาธิปไตย” จึงจะตรง และได้ความหมายเต็ม

rule of law ต้องเป็นฐานรองรับ เป็นตัวกำกับ และเป็นแกนนำของ democracy ก็คือ ธรรมาธิปไตย ต้องเป็นฐานรองรับ เป็นตัวกำกับ และเป็นแกนนำของประชาธิปไตย

แต่ธรรม คือหลักการ ตลอดจนกฎหมายนั้น จะต้องเป็นธรรมจริงๆ

เมื่อก็ได้พูดถึงวัฒนธรรม ๒ แบบไว้แล้วคู่หนึ่ง คือ วัฒนธรรมแห่งเมตตา กับ วัฒนธรรมแสวงปัญญา และได้บอกว่า ไทยเด่นด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา ด้อยด้านวัฒนธรรมแสวงปัญญา อเมริกันด้อยด้านวัฒนธรรมแห่งเมตตา แต่เด่นด้านวัฒนธรรมแสวงปัญญา

แต่สังคมไทยเวลานี้ กำลังสูญเสียวัฒนธรรมแห่งเมตตาของตนไป พร้อมกับที่วัฒนธรรมแสวงปัญญาอย่างเขา ก็ไม่พัฒนาขึ้นมา

จึงจะกลายเป็นสังคมที่คืบหน้าจากความเสียศูนย์ มาสู่ความสูญเสียหรือสูญสิ้น เพราะเสียทั้งสองด้าน

ของดีที่ตัวมี ก็รักษาไว้ไม่ได้ ของดีที่ตัวยังไม่มี ก็ไม่พัฒนาขึ้นมา

ถึงตอนนี้ก็มีวัฒนธรรมอีกคู่หนึ่ง คือ วัฒนธรรมเมตตานี้
ในแง่*ความโอบอ้อมอารีและโอบอ้อมผ่อนปรน* รวมถึงความอะลุ่ม
อล่วย และการที่มักพูดว่า “ไม่เป็นไร” กับ*วัฒนธรรมแห่งกฎกติกา*

*ไทย*เด่นด้านวัฒนธรรมแห่งความโอบอ้อมอารี ด้อยด้าน
วัฒนธรรมแห่งการรักษากฎกติกา *อเมริกัน*ด้อยด้านวัฒนธรรมแห่ง
เมตตา แต่เด่นด้านวัฒนธรรมแห่งกฎกติกา

แม้ในแง่นี้ สังคมไทยที่กำลังจะเสียทั้งสองด้าน คือ
วัฒนธรรมแห่งความโอบอ้อมอารีก็จะสูญสิ้น ขณะที่ด้าน
วัฒนธรรมแห่งความเคร่งครัดอยู่ด้วยกฎกติกา ก็ยังพัฒนาขึ้นมา
ไม่ได้ ก่อนนี้ก็เสียศูนย์ ขาดความสมดุลอยู่แล้ว ตอนนี้จะสูญเสีย
ไปทั้งหมด

นอกจากนั้น วัฒนธรรมเมตตานี้ ในขณะที่เลื่อนลงคับแคบ
ลง และไม่มีวัฒนธรรมแห่งการรักษากฎกติกามาดุล ก็กลายเป็น
เป็นเรื่องของเส้นสายหมู่พวกและระบบอุปถัมภ์ ซึ่งยิ่งกีดกันให้
พัฒนาวัฒนธรรมแห่งกฎกติกาขึ้นมาได้ยาก

เมื่อไม่ยึดถือกฎกติกา ก็ไม่เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ใช่ rule of
law ก็ทำให้ยิ่งแก้ไขความขัดแย้งได้ยาก เพราะไม่มีมาตรฐานที่จะ
ยอมรับร่วมกัน

ยิ่งใช้เมตตาไม่เป็น กลายเป็นวิธีเส้นสาย ยึดหมู่พวกกัน ก็
ยิ่งขยายปมขัดแย้งให้ซับซ้อนหนักขึ้น

ถ้าจับจุดไม่ได้ แก้ไขไม่ตรงจุด สังคมไทยที่สับสน จะพัฒนา
น้อยเนี้ย ว่ากันอุตุลุดพัลวัน

ไทยว่า อยู่ที่นี่ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

อเมริกันว่า อยู่ที่นี่ไม่ได้ “ต้องไปข้างหน้า บุกฝ่าขยายพรมแดน”

ขอให้ดูด้วยว่า *สังคมไทย* เรา เป็นสังคม “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อันนี้สำคัญมาก คนไทยไม่ค่อยคิดกัน

สังคมอเมริกัน เขา เป็นสังคมตามคติ frontier คือ สังคม “บุกฝ่าไป ขยายพรมแดน” หมายความว่า มุ่งไปข้างหน้า-ฝ่าฟันไป-ขยายพรมแดน

ฝรั่งมาขึ้นฝั่งมหาสมุทรแอตแลนติกบีบ มองไปข้างหน้า พากฟ้าตะวันตก คือ frontier เป็นเขตหรือพรมแดนกีดกัน ที่ตัวยังไม่ได้ข้ามไป ล้วนแต่ดินแดนที่ตนยังไม่ได้ครอบครองทั้งนั้น

เขาถูกจำกัดอยู่ที่ฟรอนเทียร์ แล้วจะทำอย่างไร ความหวังก็อยู่ที่จะต้องบุกไปข้างหน้า ถ้าฝ่าฟันขยาย frontier นี้ไปได้ ก็จะมีจะได้ทรัพยากร ได้ที่อยู่อะไรต่างๆ นี่คือความหวังในความอุดมสมบูรณ์ ก็ต้องบุกไปข้างหน้า ขยายฟรอนเทียร์ไป

เพราะฉะนั้น นิสัยฝรั่งอเมริกันนี้เขาเรียกว่า นิสัยฟรอนเทียร์ หรือสภาพจิตฟรอนเทียร์ (frontier traits ใน American character)

นิสัย frontier ก็คือ นิสัยบุกฝ่าไปข้างหน้า อยู่กับความหวังแห่งอนาคตที่ไม่เลือนลอย ด้วยการพากเพียรต่อสู้

สมัยหนึ่ง เขามีคำนิยามว่า “Go West, young man, go West!” เจ้าหนุ่ม จงมุ่งหน้าไปตะวันตก คือต้องผจญภัยบุกฝ่าหาโชคไปตะวันตก จนสุดแผ่นดินให้ถึงฝั่งมหาสมุทรที่แคลิฟอร์เนีย

ไปตะวันตก ก็คือไปผจญภัย เสี่ยงตาย จนมีสำนวนฝรั่งว่า “go west” แปลว่า “ตาย” แต่ฝรั่งก็ไปกัน และอเมริกาก็ขึ้นมาด้วย “go west”

นี่คือภูมิหลังของสังคมตะวันตก ที่เป็นสังคมแห่งการบุกฝ่า ผจญภัย มุ่งไปข้างหน้า แล้วก็ต้องแก่งแย่ง แข่งขัน ดิ้นรนต่อสู้ พร้อมกับพัฒนากฎกติกาขึ้นมา เพื่อไม่ให้ล้ำเส้นกัน

ส่วนสังคมไทยของเรานี้ เป็นสังคมที่เน้นการอยู่กับที่ ตามคติ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ซึ่งเท่ากับบอกว่า ที่นี่ดีแล้ว อย่าไปไหนเลย

ยิ่งกว่านั้น จากการที่มีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ คนไทยก็เกื้อกูลเผื่อแผ่กันได้ง่าย เหมือนอย่างเมื่อ ๕๐-๖๐ ปีก่อนนี้ คนแปลกหน้าอาศัยกันมาที่บ้าน คนไทยนอกจากเอาอาหารมาต้อนรับให้กินข้าวกินปลาแล้ว บริเวณบ้านมีต้นกล้วย ต้นมะม่วง ไม้ผลต่างๆ ก็ให้เขากินเขาเก็บเอาไปตามสบาย

เพราะฉะนั้น ของเราจึงตรงกันข้ามกับสังคมฝรั่ง แทนที่จะเน้นกฎกติกา ก็มุ่งที่ความมีมิตรจิตมิตรใจ ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

จำไว้เลยว่า สังคมอเมริกัน คือสังคม frontier

คำว่า frontier เป็นศัพท์สำคัญของอเมริกัน ไม่ว่าจะทำอะไรที่สำคัญ เขาชอบพูดว่า frontier แต่ก่อนตอนแรกๆ ก็มี land frontiers, ocean frontiers แม้แต่ไปถึงขั้วโลกใต้ อเมริกันก็ดีใจภูมิใจว่าพวกตัวพิชิตฟรอนเทียร์ได้อีก

ต่อมาก็ space frontier บุกฝ่าไปในพรมแดนอวกาศ ที่โครงการของเคนเนดีส่งยานอวกาศไปโลกพระจันทร์ เขาก็เรียกว่า บุกเบิกฟรอนเทียร์ทั้งนั้น

แม้แต่ความก้าวหน้าทางวิทยาการ เขาก็เรียกว่า frontiers of knowledge หรือ frontiers of science แล้วก็มา information frontier หรือ electronic frontier คือเรื่องของพวกคอมพิวเตอร์ เรื่องของอินเทอร์เน็ต

เวลานี้เรากำลังอยู่ในระยะที่ฝรั่งบุกฝ่า cyberspace frontier ฝรั่งบุกฝ่าไป แต่ไทยเที่ยวสนุกเลย

ไทยไม่บุกฝ่า ไทยรอรับผลการบุกฝ่าอย่างเดียว เอาแต่เที่ยวสนุกไปในแดนที่เขาบุกฝ่าไว้นั้น แล้วจะมีอะไรก้าวหน้าไปได้อย่างไร นี่แหละนิสัยจิตใจพื้นฐานมันคนละแบบ แล้วเราก็ไม่ดูตัวเอง

จะไปเอาอย่างฝรั่ง ก็เอาไม่ได้จริง เอาแค่ผิวแคเปลือกฉาบฉวยไป ทั้งที่แม้แต่เปลือกของเขานั้น ตัวเองก็ไม่รู้ไม่เข้าใจจริง และเห็นไม่ทั่วถึง เพราะฉะนั้นมันก็ไม่ได้เรื่อง

ต้องรู้จักตัวเองให้ดี แล้วก็รู้จักเขาให้ชัด ต้องศึกษาฝรั่งให้ถึงแก่นถึงฐาน ภูมิหลังเขามาอย่างไรในยุโรป เมื่อมาอเมริกาแล้วเขาทำอะไร พัฒนาก้าวหน้ากันมาอย่างไร อย่างนี้จึงจะทันเขาได้

เรื่อง frontier นี้ ประธานาธิบดีเคนเนดี/John F. Kennedy ที่มีชื่อเสียง เมื่อครั้งหาเสียงจะเป็นประธานาธิบดี ก็ยกขึ้นมาใช้

ที่จริงตอนนั้นอเมริกันบุกฝ่า frontier ถึงแคลิฟอร์เนียจบไปนานแล้ว คือ land frontiers จบหรือปิดรายการไปตั้งแต่ปี ๑๘๙๐ แต่เคนเนดีก็ปลุกใจคนอเมริกันให้บุกฝ่า frontier ใหม่ โดยสร้างนโยบาย “New Frontier” ให้แก่คนอเมริกัน ว่าจะต้องบุกฝ่าขยายพรมแดนใหม่

เวลานี้ คนอเมริกันก็บุกฝอลอย่างทีบอกเมื่อก็ว่ามาถึง cyberspace frontier แล้ว แต่ไทยเราก็ไม่ได้คิดอะไร เราก็ในน้ำมีปลาในนามีข้าว (ที่จริงเวลานี้ *ในน้ำจะหมดปลา ในนาจะหมดข้าว*)

ต้องถามตัวเองว่า เราจะทำอย่างไรให้เหมาะกับคติ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” เราก็ต้องพัฒนาระบบวิธีการอะไรๆ ของตัวเองให้เหมาะกับพื้นเพของตน ระบบ frontier ของเขา อาจจะเข้ากับเราไม่ได้ นี่ก็เป็นเรื่องใหญ่

คนไทยเราไม่ค่อยศึกษา ไม่ค่อยค้นคว้า ต้องพูดตรงๆ ว่า ไม่รู้จักฝรั่งจริง จึงไม่รู้ว่าเราจะเอาฐานอะไรมาใช้เพื่อรับมือกับความเจริญใหม่ๆ และจัดการเอามันมาใช้ประโยชน์ได้

คนที่เก่งจริง ต้องมีความสามารถของตัวเองในการที่จะรับเอาสิ่งใหม่เข้ามาจัดการได้ ไม่ใช่ไปรับเพียงแค่ออตามเขาเลียนแบบเขา แต่ต้องเอามาจัดการ การเอามาจัดการ ไม่ใช่การตามเขา

ถามว่าเวลานี้ *เรามีความสามารถใหม่ ที่จะเอาของเขามาจัดการ?*

เอาละ นี่เป็นการพูดนอกเรื่องไป

มีจุดหมายใหญ่ที่ทุกคนได้ร่วมกัน จึงจะข้ามพ้นจุดหมายย่อยของแต่ละฝ่ายที่ขัดกัน

พูดไปพูดมาก็ชักจะออกนอกประเด็นไปอีก หันมาต่อเรื่อง การแก้ปัญหาคือความขัดแย้งให้จบ

ในสถานการณ์ที่ขัดแย้งกันนั้น แต่ละฝ่ายต่างก็มีจุดหมาย อยู่ที่จะเอาประโยชน์ของตน เมื่อจะไม่รบหรือไม่สู้กัน ก็ต้องยุติ ด้วยการประนีประนอม

ถ้าพูดในแง่ดี ความขัดแย้งก็มีผลข้างเคียงที่เป็นบวกใน ขอบเขตหนึ่ง เพราะทำให้คนต้องระมัดระวังไม่ประมาท และเร่งรัด ตัวเอง และเกิดภาวะตื่นเครียดที่ขับดันให้คนตื่นนอนขวนขวาย สุดกำลัง ดังจะเห็นได้ชัดในระบบแข่งขัน อันทำให้มีการก้าวหน้า ตลอดเวลา เพื่อขึ้นไปให้เหนืออีกฝ่ายหนึ่ง

แต่พร้อมกันนั้น ความขัดแย้งในเชิงแข่งขัน ก็มีความโน้ม เอียงที่จะทำให้เกิดการขัดขากัน หรือเอาไรต์เอาเปรียบกันด้วย ประการต่างๆ จึงทำให้คนเรียกร้องการมีกฎกติกา

ดังจะเห็นได้ว่าสังคมในระบบแข่งขันได้พัฒนามากฎกติกา ขึ้นมามาก จนเป็นสังคมแห่ง rule of law

บางครั้ง การประนีประนอมก็อาจจะเป็นเพียงกลวิธีของฝ่าย หนึ่ง ที่จะเอาอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเครื่องมือ หรือเป็นทางผ่านไปสู่ชัย ชนะของตน อย่างคำที่ได้ยินพูดกันมากเมื่อ ๒๐-๓๐ ปีมาแล้วว่า “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการ ประนีประนอมแบบนี้ ซึ่งเมื่อสำเร็จการตามเป้าหมายนั้นแล้ว สอง ฝ่ายนี้ก็อาจจะต้องมาชิงชัยหรือกำจัดกันเองอีกทีหนึ่ง

(ถ้าจะประสานกลมกลืน หากทำจุดต่างให้เป็นส่วนเติมเต็มไม่ได้ ก็ต้องให้สามารถยอมรับความแตกต่างของกันและกัน)

อย่างที่กล่าวแล้วว่า การประนีประนอม (compromise) ไม่เป็นการแก้ปัญหาก็แท้จริง ไม่อาจทำให้เกิดสันติภาพที่ยั่งยืน มนุษย์ที่พัฒนาจึงจะต้องไปให้ถึงความประสานกลมกลืน หรือความสอดคล้องสามัคคี (harmony)

แต่ฝ่ายที่ขัดแย้งกันนั้น ต่างก็มุ่งจุดหมายที่จะเอาผลประโยชน์ของตน เมื่อต่างฝ่ายมีจุดหมายของตนคนละทาง ก็ยอมไปได้แค่การประนีประนอม

วิธีแก้ปัญหาก็เกิดความประสานสอดคล้อง ก็คือ ต้องให้ทั้งสองฝ่ายหรือทุกฝ่าย มองเห็น*จุดหมายใหญ่*เหนือขึ้นไป ซึ่งเป็น*ประโยชน์ร่วมกัน*

ตอนนี้จุดขัดแย้งย้ายไปจากความขัดแย้งระหว่างคนสองฝ่าย หรือหลายฝ่าย กลายเป็นความขัดแย้งระหว่างประโยชน์ย่อย กับประโยชน์ใหญ่ของแต่ละฝ่ายนั่นเอง

ถ้าทุกฝ่ายมองเห็นและยอมรับจุดหมายกว้างใหญ่ ที่เป็นประโยชน์ร่วมกันนั้น ก็จะต้องยอมจัดสรรหรือแม้แต่ยอมสละประโยชน์ที่เล็กน้อยกว่า

การปฏิบัติอย่างนี้ไม่ใช่เป็นการประนีประนอม แต่เป็นการประสานร่วม และกลมกลืนกัน และถ้าจะให้เป็นไปได้ด้วยดี ก็อาจจะมี*การเกื้อกูลกัน* ด้วยการทดแทนหรือชดเชยผลประโยชน์ที่ยอมสละไปของฝ่ายนั้นๆ ตามสมควร

แน่นอนว่า ในหลายกรณี การจะเข้าถึงความประสาน สอดคล้องนั้นเป็นไปได้ยาก จึงจะต้องมีการยุติความขัดแย้งด้วยการประนีประนอมบ้าง แต่จะต้องไม่หยุดแค่นั้น ต้องให้การประนีประนอมที่เป็นเหมือนการพักรบนั้น เป็นขั้นตอนในระหว่าง การก้าวไปสู่ความประสานร่วมอย่างเรียบร้อยต่อไป

มีวิธีปฏิบัติอีกอย่างหนึ่งที่ควรนำมาใช้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่จะแก้ไขความขัดแย้ง คือ ใช้วัฒนธรรมแห่งเมตตาอันแผ่และ สร้างบรรยากาศแห่งความสมานฉันท์ขึ้นมา โดยให้คนทุกฝ่ายเข้าถึงกัน ในชีวิตประจำวัน ในวิถีชีวิตที่เป็นอยู่จริง เรียกว่าเป็นการเอาตัวเข้า สมาน ให้คนมีโอกาสมาสังสรรค์กัน เกิดความเป็นกันเอง ซึ่งช่วยให้เข้าใจและเห็นใจกัน

ที่ว่านี้คือ ไม่ใช่ไปพูดกันแล้วถกเถียงกันในที่ประชุมเท่านั้น แต่ได้พบปะพูดคุยกันในบรรยากาศแห่งการดำเนินชีวิตตาม ธรรมชาติด้วย อันนี้จะเป็นตัวหนุนอย่างสำคัญในการคลายความ ขัดแย้ง

ในการเข้าถึงกันนั้น ถ้าให้ดี ก็ให้มีโอกาสปฏิบัติตาม หลักสังคหัตถุ ๔ ให้ครบ คือ มีการ

- ให้แก่กัน เพื่อแบ่งปัน
- พูดกันด้วยปิยวาจา
- ทำประโยชน์แก่กัน ช่วยเหลือแสดงน้ำใจแก่กัน และ
- มีความเสมอสมานเป็นกันเอง

เท่าที่พูดมา น่าจะสรุปจุดสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้งได้

๑. ไม่ติดอยู่กับความขัดแย้ง หรือตกเป็นทาสของความขัดแย้ง แต่เอาประโยชน์จากความขัดแย้งให้ได้ โดยเฉพาะประโยชน์ทางปัญญา
๒. แกนของปฏิบัติการในการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง คือ การมีเจตนาดี ปรารถนาดีต่อกัน ด้วยเมตตาธรรม มุ่งสู่จุดหมายที่เป็นการสร้างสรรค์ และมีปัญญาที่จะดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนาที่ดีนั้น
๓. ปฏิบัติการในการขัดแย้งและหาทางยุติความขัดแย้ง ต้องดำเนินไปอย่างเป็นมิตร สุภาพ จริงใจ และเปิดใจต่อกัน มองทุกคนเป็นเพื่อนมนุษย์ ไม่มองแบบแบ่งแยก มุ่งสู่การอยู่ร่วมกัน
๔. สร้างบรรยากาศแห่งความสมานฉันท์ ด้วยการให้คนทุกฝ่ายเข้าถึงกัน สัมผัสกันในชีวิตประจำวัน หรือในวิถีชีวิตที่เป็นจริง ตามหลักการเอาตัวเข้าสมาน
๕. จุดที่เป็นการแก้ปัญหาก็เข้าสู่ความประสานสามัคคี คือ ให้มองเห็นตระหนักรู้ในจุดหมายที่กว้างใหญ่เหนือขึ้นไป ซึ่งเป็นประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย

ส่วนการแก้ปัญหาก็ซึ่กลงไป เช่น การขาดความเคารพ กฎกติกา-ศีลธรรมเป็นใหญ่-ยึดหลักการเป็นมาตรฐานนั้น เป็นเรื่องคุณสมบัติของคน ซึ่งจะต้องสร้างขึ้นมากับการพัฒนาคนระยะยาว คือด้วยการศึกษาอย่างลึก

ปฏิบัติการแก้ปัญหา ในระบบองค์กรรวม

ปฏิบัติการของมนุษย์จะได้ผลจริง ต้องตั้งอยู่บนฐานของความจริง และเต็มตามระบบของกระบวนการในธรรมชาติ

ป/ฉฯ: ขออนุญาตเป็นคำถามสุดท้าย คือในเรื่องการสร้างสังคมแห่งความสามัคคี... เครื่องมือหรือว่าหลักธรรมสำคัญ ถึงแม้ว่าจะเป็นหลักเพื่อแก้ทุกข์แต่ก็นำไปสู่สุข เช่น อริยสัจ ๔ น่าจะนำมาใช้ จะมีหลักคิดเริ่มต้นอย่างไร เจ้าคะ

วิรัชนา: อริยสัจ ๔ นั้นเป็นหลักใหญ่ซึ่งครอบคลุมทั้งหมด มีลักษณะที่เรียกว่าเป็นระบบ เป็นทั้งระบบ ที่ทำให้เรามองเห็นว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง และองค์ประกอบเหล่านั้นจะต้องมาประสานสัมพันธ์ทำหน้าที่ต่อเนื่องกันอย่างไร แล้วก็ เป็นทั้งกระบวนการ ในการปฏิบัติ ที่จะดำเนินไปเป็นขั้นเป็นตอนอย่างไร

ในเมื่อมันเป็นตัวระบบใหญ่ เราก็ต้องรู้จักก่อน แต่แค่นั้นไม่พอ เราจะต้องไปขยายในแง่ของปฏิบัติการ หรือขั้นวิธีการให้ละเอียดออกไป

ที่นี้หลักอริยสัจ หรือระบบอริยสัจนี้ เป็นระบบที่เริ่มจากปัญหา ซึ่งภาษาพระเรียกว่าทุกข์ คือสภาวะบีบคั้น สิ่งที่ติดขัด บีบคั้น คับข้อง พุดตามภาษาไทยก็คือปัญหานั้นเอง

พอเจอปัญหา หรือ **ทุกข์** เราก็หาทางแก้ไข และในการแก้ไขนั้น หลักอริยสัจก็บอกว่าต้องสืบสาวเหตุปัจจัยของมันว่า **ทุกข์** หรือปัญหาเกิดจากอะไร ข้อนี้เรียกว่า **สมุทัย**

เมื่อสืบสาวหาเหตุปัจจัยได้ เราก็จะมองเห็นไปพร้อมกันในตัวว่า ทางแก้เป็นอย่างไร ซึ่งตอนนี้เป็นให้เห็นในเชิงของความเป็นจริง ว่าจะต้องจัดการอะไรที่ตรงไหน แต่ในเชิงปฏิบัติการยังไม่บอกว่าจะทำอะไรบ้าง เพราะฉะนั้น เราจะต้องก้าวไปสู่ขั้นดำเนินการเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

เพื่อให้การมองเห็นหลักความจริงในการแก้ปัญหา ก้าวต่อไปสู่การลงมือปฏิบัติ เราก็ต้องทำขั้นที่ ๓ ให้ชัดเจน คือการเล็งจุดหมาย อันได้แก่ภาวะปลอดปัญหา หรือพ้นทุกข์ดับปัญหาได้ ซึ่งเราจะต้องดูว่ามันเป็นไปได้จริงไหม และเป็นไปได้แค่ไหน จุดหมายของเราในการดับทุกข์ ขณะนี้เราควรจะต้องตั้งไว้แค่ไหน

นี่ก็คือ มองดูอะไรต่างๆ ให้ชัด ว่าเราต้องการอันใดแค่ไหน เราจะเอาได้แค่ไหน และจะเป็นไปได้แค่ไหน คือเอาความต้องการมาดูความเป็นไปได้ แล้วก็ตั้งเป้าหมายขึ้นมา เรียกว่า **นิโรธ**

พอตั้งนิโรธแล้ว ต่อจากนั้นก็มาสู่การวางข้อปฏิบัติ หมายความว่า เมื่อวางจุดหมายได้ ตั้งเป้าหมายชัดแล้ว เราก็จะมีทิศทาง ที่นี้ก็วางวิธีปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่จุดหมายนั้น เป็นขั้นที่ ๔ เรียกว่า **มรรค** ซึ่งก็คือวิธีการ หรือหนทาง

ขั้นวิธีปฏิบัตินี้เป็นเรื่องของมนุษย์ ต่างจาก ๒ ข้อต้นซึ่งเป็นเรื่องพื้นเดิมของธรรมชาติ ตามความเป็นจริงของมันเอง

ขั้นที่ ๓ มาเชื่อมต่อระหว่างจุดประสงค์ของมนุษย์กับความ เป็นจริงของธรรมชาติว่า ในความเป็นจริงของธรรมชาตินั้น จุดหมายของเราคืออย่างนี้ อยู่ตรงนี้ จุดที่เราต้องการหรือสิ่งที่เรา ต้องการ มันเป็นไปได้ในความเป็นจริงแค่นี้ ก็กำหนดหรือตั้งมั่นไว้

ต่อจากนั้นจึงวาง มรรค คือวิธีปฏิบัติ ที่จะทำให้เรามุ่งหน้า ทำไปจนบรรลุถึงเป้าหมาย ซึ่งเป็นการกระทำอย่างมีทิศทาง

การวางระบบวิธีปฏิบัติขึ้นมา ที่เรียกว่ามรรคนี้ เป็นตอนที่ มี รายละเอียดมากมาย เป็นรายการวิธีปฏิบัติของมนุษย์ ที่จะให้ ได้ผลเป็นจริงตามกระบวนการของธรรมชาติ

เคยยกตัวอย่างบ่อย ๆ เช่น เรื่อง ไฟไหม้ เป็นทุกข์ คือเป็น ปัญหา จะดับอย่างไร ก็ต้องรู้ว่าเหตุปัจจัยของไฟมีอะไรบ้าง เช่น ว่ามีเชื้อ มีอุณหภูมิสูงถึงจุดลุกไหม้ แล้วก็มีออกซิเจน

เมื่อเรารู้เหตุปัจจัยอย่างนี้แล้ว เราก็รู้เลยว่า ถ้าเหตุปัจจัยนี้ หหมดไป ไฟก็จะดับ คือ เชื้อหมดหนึ่ง หรือ ออกซิเจนไม่มีหนึ่ง หรือ อุณหภูมิต่ำ เย็นลงไปหนึ่ง อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ แค่นี้ไฟก็ดับแล้ว

นี่เรียกว่า สืบสาวสมุทัยได้แล้ว พอรู้กระบวนการของ ธรรมชาติ ข้อ ๒ ก็มาแล้ว

คราวนี้ก็ต่อไปข้อ ๓ ตั้งจุดหมายได้เลย การตั้งจุดหมายนี้ จะสัมพันธ์กับความเป็นจริงและวิสัยของเราที่ทำได้ คือเราจะดับ ไฟโดยสอดคล้องกับความจริงของกระบวนการนี้ ซึ่งสามารถบอก ว่าเราจะเอาเชื้อไหน จะเอาเชื้อให้ไม่มีออกซิเจน หรือจะให้อุณหภูมิต่ำ หรือจะให้ไม่มีเชื้อ หรือเอาทั้งสาม หรือเอาเชื้อไหนเด่น แล้วก็ ตั้งเป้าหมายจะทำให้เกิดความจริงที่เป็นผลขึ้นมา

พอวางเป้าหมายนี้เสร็จ ทีนี้ก็วางวิธีปฏิบัติ ในข้อ ๓ คือ มรรค ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เช่น ต้องสร้าง(หรือซื้อ)รถดับเพลิง และให้มีถังเก็บน้ำได้เท่านั้นเท่านั้นลิดร แล้วต้องมีท่อมี่สายยาวเท่าไร มีบันไดสูงแค่ไหน แล้วต้องฝึกพนักงานดับเพลิง ต้องจัดเตรียมกระบวนการ และวิธีปฏิบัติต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดเยอะเยอะ

ทั้งหมดในเรื่องของมรรคนี้ช่างยุ่งเหลือเกิน ต้องใช้เงินงบประมาณก้อนใหญ่ อาจจะเป็นร้อยล้านพันล้าน ก็เพียงพอจะมาทำให้คุณหมุมิต่ำลง เพียงแค่ว่าจะทำให้เย็นเท่านั้นเอง หรือจะใช้วิธีเพียงเพื่อให้ขาดออกซิเจน หรือเพื่อจะให้หมดเชื้ออะไรต่างๆ ก็เรื่องมากทั้งนั้น แต่ที่ทำกันโดยมากเขาจะไปมุ่งที่ลดคุณหมุมิ

แค่ว่าทำให้เย็น ก็เป็นเรื่องใหญ่มาก และกระบวนการฝึกนี้ก็เลยเพิ่มไปด้วยว่า ในระหว่างที่ไปทำให้เย็น ถ้าไปเจอพวกเชื้อไฟก็ต้องทำลายด้วย ตัดตอนไม่ให้มีเชื้อที่ไฟจะอาศัย ตลอดจนพัฒนาพวกน้ำยาดับไฟ เพื่อจะมาทำให้ขาดออกซิเจน ทั้งหมดนี้ก็คือ มรรค

มรรค คือกระบวนการปฏิบัติของมนุษย์ ที่สอดคล้องกับความ เป็นจริงของธรรมชาติ เพื่อให้ผลเกิดขึ้นตามกระบวนการของ ธรรมชาตินั้น

ถ้ามนุษย์ปฏิบัติไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ก็ไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้น มรรคก็คือการโยงวิธีปฏิบัติของมนุษย์ไปเชื่อมต่อ ให้ได้ผลตามกระบวนการเหตุปัจจัยของธรรมชาติ

ถ้าครบตามกระบวนการนั้น ก็บรรลุผลเป็น นิโรธ

แม้แต่นักปลุกระดม ก็ต้องใช้วิธีอริยสัจ รัฐบาลจะพัฒนาประเทศ ก็ไปได้สวยด้วยอริยสัจ

อริยสัจนี้เป็นหลักใหญ่ นำมาใช้ได้ในทุกเรื่อง แม้แต่ในกรรมวิธีที่เรียกว่าการปลุกระดม ก็ต้องใช้วิธีอริยสัจเหมือนกัน แต่ผู้ใช้จะมีเจตนาดีหรือไม่ดี ก็อีกเรื่องหนึ่ง

นี่ก็คือว่า อริยสัจนี้ พระพุทธเจ้าทรงวางไว้สำหรับใช้

หนึ่ง ในการแก้ปัญหา

สอง ในการสอน และในเชิงการสอนนี้แหละ จะเอาไปใช้ในการชักจูง จนถึงปลุกระดม ก็ได้

พระพุทธเจ้าเวลาสอน ก็ทรงสอนแบบอริยสัจ โดยเริ่มที่ทุกข์ ยกปัญหาขึ้นมาตั้ง แล้วช่วยให้เขาสืบหาสาเหตุ เสร็จแล้วก็กำหนดจุดหมาย แล้วก็วางวิธีปฏิบัติ

ที่นี้ การสอนตามวิธีอริยสัจนี้ ก็สามารถนำมาใช้ในการปลุกระดมให้ได้ผล

จะเห็นว่า การปลุกระดมนั้น ก็ต้องชี้ปัญหาก่อน เช่นไปเพียวบอกว่าสังคมไทยเวลานี้เลอะเทอะเลวร้ายอย่างโน้นอย่างนี้ คนเอาวัดเอาเปรียบกัน ยากจนแร้นแค้น พรรณนาให้มันน่าเกลียดน่าชังที่สุด ใครทำได้เก่ง ก็ยิ่งได้ผล นี่คือพรรณนาทุกข์

พอคนเห็นทุกข์ที่น่าเกลียดน่าชังน่ากลัวน่าหอนาเต็มที่แล้ว ก็ถึงข้อ ๒ ชี้เหตุว่า เจ้าหมอนั้น นายคนนั้นที่เดียวเป็นตัวการ ที่มันยุ่งทั้งหมด มันร้ายอย่างนี้ ก็เพราะเจ้าตัวนี้ หรือพวกนี้เป็นต้นเหตุ ตอนนั้นคนก็ฟังก็จ้องว่า จะต้องจัดการกำจัดนายนั้นพวกนี้ให้หมด

พอคนเข้มนมองอย่างนี้แล้ว ก็บอกเป้าหมายที่หวังว่า ถ้าหากเรากำจัดเจ้าตัวการนั้น ก็จะแก้ปัญหาได้ แล้วเราก็จะมีสังคมที่สดใส มีความสุขสมบูรณ์อย่างนั้นอย่างนี้

อย่างสมัยที่เขาปลุกระดมเมื่อ ๓๐ ปีก่อน เขาใช้คำว่า “ห้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ” นั่นก็คือขั้นที่ ๓ นิโรธ ตั้งจุดหมาย

ที่นี้จุดหมายยิ่งนำไปเท่าไร คนก็จะยิ่งเร่งเร้าและฮึกเหิมมีกำลังใจ ตอนปลุกนิโรธจึงต้องพูดให้เห็นภาพว่า จุดหมายนี้มันดีอย่างนั้นๆ สังคมในอุดมคติแสนจะดีเหลือเกิน คนก็อยากไปกันใหญ่

พอได้ที่ ตอนนี้ใจขึ้นหมดแล้ว มันมองมุ่งเข้มนไปยังจุดที่จะจัดการหมดแล้ว ก็ถึงขั้นที่ ๔ คือ มรรค ก็วางวิधिปฏิบัติเลย ว่าจะต้องจัดการอย่างนั้นๆ ตอนนี้อย่างไรก็ได้เลย ไม่ว่าจะยากแค่ไหน ก็เอาทั้งนั้น

นี่คือ **วิธียุทธศาสตร์** ซึ่งใช้ได้หมด แม้แต่ในการปลุกระดม

รัฐบาลก็เหมือนกัน ถ้าเก่ง ก็ต้องเอาวิธียุทธศาสตร์มาใช้รวมใจประชาชน ให้มาช่วยกันแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ประเทศชาติ เช่น ให้ประชาชนตื่นตัวตระหนักรู้ว่าเวลานี้ปัญหาของประเทศชาติที่สำคัญคืออะไร แต่ต้องทำด้วยใจสุจริต ไม่ใช่คิดแกล้งใคร

ซึ่งปัญหาให้ชัด แล้วก็เจาะลงไปให้ถึงตัวสาเหตุและประดาปัจจัย แล้วตั้งจุดหมายให้ร่วมเห็นและร่วมใจกันว่าจุดหมายนั้นดีนำไป จนเกิดเป็นความหวังร่วมกัน แล้วก็บอกวิधिปฏิบัติที่ชัด

ถึงตอนนี้จะยากเท่าไร ก็สู้ทั้งนั้น คนเรานี้ ถ้าเห็นว่าจุดหมายดีจริง และเห็นความหวังชัด เขาก็เอา เขาก็สู้

เหมือนกับพระพุทธเจ้าทรงสอนยุทธศาสตร์ ก็ต้องให้ผู้ฟังชัดก่อน พอเขาชัดว่า ถ้าแก้ไขเรื่องนั้นสำเร็จจะดีอย่างไรแล้ว ยากเท่าไรก็สู้

แต่ถ้าไปบอกวิธีปฏิบัติก่อน เขาเห็นเรื่องต้องทำมากมาย จุกจิก มันยาก เขาก็ถอยตั้งแต่ต้น

ฉะนั้น ท่านจึงไม่ให้สอนแบบที่ว่า อยู่ๆ ก็ไปบอกวิธีการเลย คือบอกสิ่งที่เขาจะต้องทำ ซึ่งจะต้องเจอความยาก จะต้องเหนื่อย แล้วใครเขาจะฟังละ ถึงจะฟัง แต่เดี๋ยวเดียวก็ถอยแล้ว

ต้องเห็น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มากันชัดปั๊บ คราวนี้ก็เท่าไร เท่ากัน เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงวางวิธีนี้ไว้ ให้ใช้ได้ทั้งในการแก้ปัญหา ทั้งเป็นวิธีสอน

เป็นอันว่า วิธีอริยสัจ ใช้ในงานหลัก ๒ อย่าง คือ

๑. ในกระบวนการแก้ปัญหา
๒. ในการสอน การแนะนำชักจูง

พวกมนุษย์สมัยใหม่ พอมารู้เรื่องศาสนา ก็พากันหลบปัญหา ไม่สู้หน้าความจริง

ตอนนี้เราหาทางจะทำให้คนที่รู้จักแต่การประนีประนอม ก้าวต่อจากการประนีประนอมไปสู่การประสานกลมกลืน อันนี้ก็ คือความสามัคคีนั่นเอง ความกลมกลืนประสาน ท่านเรียกว่า สามัคคี แล้วในความสามัคคีก็จะมีเอกภาพ

เพราะฉะนั้น ในพระพุทธศาสนาจึงใช้ศัพท์เป็นชุดเดียวกัน คือ *สังคหะ* ซึ่งแปลว่า ประมวล จับรวมประสานเข้ากันได้ แล้วก็ *สามัคคี* มีความพร้อมเพรียงกัน แล้วก็ *เอกภาพ* ภาษาไทยใช้ว่า *เอกภาพ* คือเกิดความเป็นหนึ่ง

พอเกิดความเป็นหนึ่ง เริ่มตั้งแต่มีน้ำหนึ่งใจเดียว เช่น มีจุดหมายอันเดียวกัน มุ่งไปที่เดียว ร่วมกันแล้ว ก็เกิดพลังไปได้เลย

แต่เวลานี้ของเราขาดแทบทุกอย่าง เพราะฉะนั้น เราจะต้อง
มาเริ่มต้นยุคแห่งการสร้างสรรค์ จึงต้องระดมพลังสร้างเรี่ยวแรงให้
เข้มแข็งขึ้นมา แล้วก็ร่วมมือกันมีความสามัคคี

ข้อสำคัญก็คือ จะต้องมีความตั้งใจไปที่เป้าหมาย ซึ่งมุ่งเพื่อ
ประโยชน์สุขของประเทศชาติ ของประชาชน เพื่อชีวิตและสังคม
ด้วยความซื่อสัตย์จริงใจ

ความจริงใจ นี่แหละ สำคัญมาก เมื่อมีการขัดแย้งกันและจะแก้ไขปัญหา
เวลาไปพูดจากัน จะต้องมีความซื่อสัตย์จริงใจ แล้วก็เปิดใจกัน

ต่อไปนี้ โลกจะมีปัญหามากในเรื่องความขัดแย้ง และเรื่อง
หนึ่งที่ใหญ่มากคือความขัดแย้งทางศาสนา แม้แต่สงครามอิรักกับ
อเมริกัน เมื่อแยกแยะเจาะลงไป ก็มีเรื่องศาสนาเป็นปมที่แฝงลึกอยู่

ศาสนานั้น โดยพื้นฐาน ต้องเป็นเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์
อยู่ร่วมกันโดยสงบ มีสันติสุข นี่เป็นหลักการใหญ่ แต่ไปๆ มาๆ
ศาสนากลับเป็นเหตุอ้างอิงสำหรับการรบราฆ่าฟันกัน จึงต้อง
แก้ปัญหานี้ให้ได้ เหตุที่แก้ปัญหานี้ไม่ได้เพราะ

๑. ไม่มีความจริงใจต่อกัน

๒. ไม่พูดจาเปิดใจกัน

เรื่องศาสนานั้นเขาไม่สามารถพูดกันได้ เพราะถึงกับถือกัน
ว่า พูดกระทบไม่ได้ในเรื่องศาสนา แต่ที่จริงนั้น ถ้าคนจะอยู่ร่วมกัน
ด้วยดี ต้องพูดเปิดใจกัน ถ้าไม่ถึงจุดนี้ ไม่มีทางแก้ปัญหา

การที่จะมาเอาใจกัน มันก็คือความไม่จริงใจ จะถึงจุด
จริงใจได้ จะต้องเปิดใจกัน ต้องพูดกันได้เต็มที่ ต้องอหิงสาถึงขั้น
อย่างที่พระเจ้าอโศกมหาราชตรัสว่า “รับฟังธรรมของกันและกัน”

ปมปัญหาในเรื่องศาสนานี้ ตั้งแต่อดีตนานไกลมาจนถึงปัจจุบัน เคยเป็นอย่างไร ก็คล้ายจะคงอยู่อย่างนั้น ไม่คลี่คลายออกไป บางทีต้องเรียกว่าอาการหนัก เพราะเริ่มด้วยท่าทีหรือทัศนคติพื้นฐานที่เป็นการแบ่งแยก ซึ่งย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งเป็นธรรมดา

พอเจอคนแปลกหน้าแปลกพวก แทนที่จะมองว่าเป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่ง ก็มองแยกว่าเป็นชาวศาสนานี้หรือไม่ เป็นชาวศาสนานั้นหรือเปล่า ถ้าไม่ใช่คนในศาสนานี้ ก็มีที่ท่าซักจะไม่ยอมพูดจาด้วย

คนเรานั้น ถ้าไม่สื่อสารพูดจากรัน ก็เท่ากับปิดหนทางที่จะประสานสมานกัน การแบ่งแยกก็ดำเนินต่อไป และเปิดทางที่จะขยายเป็นความขัดแย้งได้ตลอดเวลา ถ้าแม้แต่พูดจากรันก็ยังไม่ยอมแล้ว จะก้าวไปถึงขั้นรับฟังธรรมของกันและกัน ย่อมไม่มีทาง

เพราะฉะนั้น ถ้าจะแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างเป็นสากลและในระยะยาว คนจะต้องมองคนอื่นในชั้นพื้นฐาน โดยมองเห็นเขาเป็นเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งก่อนอย่างอื่น และตั้งความปรารถนาดีพร้อมที่จะพูดจา-รับฟังกัน

เวลานี้เขากำลังจะแก้ปัญหาศาสนาด้วยวิธีเอาใจกัน แต่ซ่อนความจริง โดยไม่เปิดใจ ไม่ยอมพูดความจริง หลบเลี่ยงไปมา แล้วมันจะไปอย่างไรรอด เพราะการกลบเกลื่อนไม่ใช่ความกลมเกลียว และจะไม่นำไปสู่ความกลมกลืน

คนเรานั้น ถ้ายังไม่สามารถพูดกันได้อย่างเปิดใจ ก็แสดงว่ายังไม่พัฒนาเท่าที่ควร หรือยังไม่มีการศึกษาจริง

ถ้ายอมรับว่าปัญหาทางศาสนาเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่สุด ก็ต้องยอมรับว่า ถ้าแก้ปัญหาระเบี่ยงศาสนาไม่ได้ ก็ไม่มีทางเกิดมีสันติสุขที่แท้จริง เพราะปล่อยตัวมูลเหตุของความขัดแย้งให้ซ่อนแฝงอยู่ ไม่ยอมยกเอาตัวการณ์ของความขัดแย้งนั้นขึ้นมาสลาย

มาถึงตรงนี้ คนพวกหนึ่งก็เขม่นแต่จะห้าห้า อีกพวกหนึ่งก็คิดแต่จะเลียงหนี โลกนี้ที่ว่ามีอารยธรรม ก็เลยทำท่าจะไปไม่รอด

อารยธรรมที่เจริญมา ฟ้องตัวเองว่า เป็นอารยธรรมที่ก่อ ไม่ใช่แก้ปัญหา

เวลานี้โลกเป็นปัญหากันอย่างหนัก ในเรื่องที่ว่า ถ้าไม่ขัดใจกัน ก็เอาใจกัน และไม่เปิดใจ ซึ่งกลายเป็นว่า มนุษย์มีอารยธรรมเจริญมาเท่าไร ก็ไม่ดีขึ้น อารยธรรมเจริญมาจนปานนี้ ปัญหาพื้นฐานของมนุษย์ไม่ได้แก้สักอย่าง ปัญหาของมนุษย์มีอะไรบ้าง

๑. **ปัญหาชีวิต** ซึ่งแยกเป็น ๒ ส่วน คือ ปัญหาสุขภาพร่างกาย โรคภัยไข้เจ็บ รวมทั้งความหิวโหยอดอยาก แล้วก็ปัญหาจิตใจ ความเครียด ความทุกข์ ความเหงา ความว่าเหว ความแปลกแยกอะไรต่างๆ รวม ๒ อย่างนี้ กายกับใจ
๒. **ปัญหาสังคม** คือ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ ตั้งแต่การทะเลาะเบาะแว้งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่มชน ไปจนถึงสงครามระหว่างประเทศ สงครามโลก สงครามระหว่างค่าย ระหว่างฝ่าย ระหว่างศาสนา
๓. **ปัญหาสิ่งแวดล้อม** คือ ธรรมชาติเสีย เสื่อมโทรม ซึ่งเป็นปัญหาสุดท้าย และเป็นปัญหาที่ใหญ่ที่สุด

อารยธรรมเจริญขึ้นมาถึงขนาดนี้ แต่ปัญหาพื้นฐานข้างต้นนั้นไม่ได้แก้สักอย่าง ปัญหาชีวิตมนุษย์ก็ยังคงอยู่อย่างเดิม

ปัญหาสุขภาพกายดีขึ้นมาบ้าง กำจัดโรคร้ายเก่าๆ ได้มาก แต่ก็เกิดโรคภัยใหม่ๆ อีกไม่น้อย และปัญหาก็มีปมซับซ้อนมากขึ้น ส่วนปัญหาจิตใจยิ่งหนักลงไป

ปัญหาสังคมก็ไม่ลดลง ยังแถมปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวใหญ่ที่สุด และกลายเป็นว่า อารยธรรมปัจจุบันนี้แหละ ที่นำมาสู่ปัญหาสิ่งแวดล้อมนี้

ฉะนั้นจึงพูดได้เต็มปากว่า อารยธรรมปัจจุบันที่เจริญมานี้ คืออารยธรรมที่ได้นำปัญหามาให้แก่มนุษย์จนครบทั้ง ๓ ประการ เป็นอารยธรรมที่เก่งกาจมาก สามารถพัฒนามนุษย์ให้สร้างปัญหาได้จนครบทั้ง ๓ อย่าง

เดี๋ยวนี้มนุษย์มีทั้ง ปัญหาชีวิตกาย-ใจ ปัญหาสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม แล้วปรากฏว่าแก้ไม่ได้สักอย่าง นำมาให้ได้ แต่แก้ไม่ได้

นี่ก็เป็นการแสดงชัดเจนอยู่ในตัวแล้วว่า วิธีแก้ปัญหาที่มนุษย์ใช้กันมานั้นไม่ได้ผลจริง หรือยังไม่เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่แท้

ใครจะมาแก้ปัญหาพื้นฐานเหล่านี้ ก็บอกว่าธรรมะ ธรรมที่พระพุทธเจ้าค้นพบจากความจริงของธรรมชาติแล้วทรงนำมาสอนนั้น แก้ได้หมด

เรามั่นใจว่าแก้ได้แน่ แล้วระบบประนีประนอมจะเปลี่ยนเป็นระบบประสานกลมกลืนได้ หรือจะเรียกว่าระบบสามัคคี เอกภาพ หรือเอกภาพ ก็แล้วแต่

อย่างไรว่าแล้ว เวลานี้ปัญหามีมาก ก็อาจจะต้องฝากถึงแม้แต่รัฐบาล แม้แต่ใน ครม. ว่าต้องพูดคุยกันอย่างเปิดใจ และมีความจริงใจเป็นพื้นฐาน โดยมีเจตนาซึ่งมุ่งจุดหมายที่แท้จริงร่วมกัน คือ ความดีงาม และสันติสุขของประเทศชาติบ้านเมืองและโลกทั้งหมด

ถ้ามีเจตนาดีอยู่ ก็ได้รับความจริงใจต่อกัน ทั้งจริงใจต่อหลักการด้วย และจริงใจต่อประเทศชาติสังคม และจริงใจต่อกันระหว่างคนที่มาทำงานร่วมกัน แล้วก็เปิดใจพูดจากัน มันก็มีทางที่จะแก้ปัญหา และ harmony ก็เกิดได้

แต่ถ้าไม่เปิดใจกัน harmony ก็ยังมาไม่ได้ มันก็จะได้แค่ compromise เพราะเอาใจกันก็เพื่อ compromise นั้นแหละ แต่ compromise แบบเอาใจนี้ ฝ่ายที่เอาใจอาจจะหมดตัวไปในที่สุด

จากจริงใจ และเปิดใจ ก็ทำให้เกิดความเข้าใจ แล้วก็เห็นใจ และไปลงตัวที่ร่วมใจ ก็แก้ปัญหา สลายความขัดแย้งได้

ไม่ใช่มัวเอาใจ หรือตามใจ ซึ่งเป็นการเขวออกไปจากการแก้ปัญหา และวนเวียนอยู่ในความเขลา ที่ทำให้ปมของปัญหาค้างคา รอเวลาขยายตัวได้เรื่อยไป

ทั้งนี้ ก็ต้องเตือนล่ำทับอีกว่า ในการแก้ปัญหา ต้องใช้ปัญญาที่คมชัด เริ่มตั้งแต่เข้าถึงข้อมูลที่แท้จริง และรู้ตัวจริงของปัญหา อย่าพรางตาตัวเอง อย่างที่เป็นกันอยู่มากในสังคมที่มีกระแสแห่งการ *ชอบแสดงความเห็น แต่ไม่ใฝ่หาความรู้*

แล้วก็ฟังและถามเด็ก ๆ ด้วย เด็กอาจจะมองเห็นปัญหาที่พวกผู้ใหญ่มองไม่เห็นบ้างก็ได้

จริงใจและเปิดใจที่เมตตา แต่ต้องดำเนินการด้วยปัญญา*

ปจฉา: พระคุณเจ้าเจ้าคะ ที่พระคุณเจ้าได้กล่าวไว้ว่า ก่อนที่เราจะเข้าสู่ระบบผสมกลมกลืนได้ เราต้องมีความจริงใจและเปิดใจซึ่งกันและกันก่อน แต่ถ้าเราจริงใจ แล้วคนอื่นไม่จริงใจละคะ

วิสัชนา: ก็ต้องค่อยๆ พูด ค่อยๆ จากกัน ไม่ใช่อีกอีกก็ต่อว่าฉันจริงใจแล้วนะ แต่คุณจริงใจกับฉันหรือเปล่า จุดสำคัญ คือ เราต้องมีความรู้เท่าทัน หมายความว่า

๑. จากความรับผิดชอบของแต่ละคน จริยธรรมต้องเริ่มต้นจากตัวเอง เราจะต้องมีความรับผิดชอบตั้งขึ้นมาก่อน ในเมื่อเรามั่นใจแล้วว่าเรามีความจริงใจ แต่

๒. เราต้องมีปัญญาด้วย ไม่ใช่กลายเป็นคนที่โง่เง่าแต่ผู้คนคิดแต่จะมีเมตตาปรารถนาดี ถ้าอย่างนี้ก็กลายเป็นเหยื่อของเขาเท่านั้นเอง

ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงไม่ได้สอนให้มีเมตตาอย่างเดียว แต่ทรงสอนให้มีปัญญาด้วย

วันนี้จึงได้พูดถึงวัฒนธรรมแห่งเมตตา ว่าต้องมาคู่กับวัฒนธรรมแห่งการแสวงปัญญา

เมื่อเราจริงใจแล้ว เราก็ต้องรู้ทันด้วยปัญญาว่าเขาจริงใจไหม แต่เป้าหมายก็คือต้องพยายามให้เขาจริงใจด้วย ให้เป็นความจริงใจต่อกันทั้งสองฝ่าย จึงต้องมีการพูดจากันอย่างเปิดใจ

* คำวิสัยของพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) แก่ น.ส.อนรรฆ เสรีเชษฐพงษ์ ที่วัดญาณเวศกวัน เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕

อันนี้ก็คือกระบวนการอย่างที่คุณจุฬารัตน์ กำลังพูดอยู่ คือ การหาวิธีแก้ปัญหาล่าสุดจวบจนที่จะมี เช่น ความไม่จริงใจ และไม่เปิดใจทั้งหลายทั้งหมด นั่นคือเราจะต้องมีวิธีจัดการกับปัญหาเหล่านี้ แต่เราต้องมีฐาน คือมั่นใจตัวเองว่าเราจริงใจ

หมายความว่า ตอนนี้มีจุดเริ่มแล้ว ถ้าเรามีความจริงใจ และเปิดใจ เราก็เป็นผู้เริ่มต้นที่ถูกต้องแล้ว แต่จะเดินหน้าไปได้แค่ไหน ก็จะต้องมีอีกฝ่ายหนึ่งมาประสานร่วมมือด้วย คือคนอื่นที่จริงใจ และเปิดใจ ซึ่งจะมีแค่ไหน ก็เป็นขั้นตอนที่ต้องทำด้วยปัญญา โดยไม่ประมาท

จะต้องเข้าใจว่า เมตตาเป็นเรื่องของเจตนา คือความตั้งใจปรารถนาดีต่อกัน และมุ่งตรงสู่จุดหมายที่บริสุทธิ์ แต่ตัวที่จะดำเนินการให้สำเร็จ คือ ปัญญา

มีแต่เมตตาอย่างเดียว ดำเนินการไม่สำเร็จ ตัวที่จะดำเนินการให้สำเร็จ คือจะแก้ปัญหาก็ได้ แก้ปัญญา คนไม่มีปัญญา ก็ทำอะไรไม่สำเร็จ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงเน้นปัญญา

เมตตา เป็นธรรมชั้นพรหม แต่ปัญญา เป็นธรรมที่ให้สำเร็จ เป็นพระพุทธเจ้า

ถ้าเรามีพรหมวิหาร ๔ เราเป็นได้ขงอย่างสูงสุด คือพระพรหม เมตตานี้สูงมาก ไปได้ถึงพระพรหมเลย แต่เป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ พระพุทธเจ้าสำเร็จด้วยปัญญา แต่เป็นปัญญาที่สูงสุดจนกระทั่งทำให้มีเมตตากรุณา พร้อมหมด

ปัญญาเป็นตัวนำ คือเป็นตัวนำขบวน ตั้งต้นแต่ชี้ทางบอกทาง ถ้าเราไม่มีปัญญาก็เหมือนกับไม่มีแม่แต่แสงสว่าง เราก็มองไม่เห็นอะไร จะไปทิศไหนก็ไปไม่ถูก และปัญญาเป็นเหมือนเข็มทิศด้วย ถ้าเป็นเขตแดนกว้างใหญ่ ไม่มีเข็มทิศก็ไม่รู้ทิศรู้ทาง ไปไม่ถูก ปัญญาจะส่องสว่างให้เห็นทิศทาง และเมื่อปัญญามากขึ้น ก็สว่างกว้างออกไป เท่ากับมันขยายช่องทาง เราเคยรู้เท่านี้ เราทำได้เท่านี้ พอปัญญามา มันก็ขยายออกไป ทำได้มากขึ้น เราเคยแก้ไขอะไรทำอะไรได้ไม่ซับซ้อน พอมีปัญญามากก็แก้ไขทำได้ซับซ้อนขึ้น

ที่นี้ข้อที่สำคัญยิ่งก็คือ ในตอนครึ่งๆ กลางๆ ระหว่างพัฒนาปัญญาอยู่นั้น ถ้าปัญญาเกิดไปสนองเจตนาที่ไม่ดี ก็เลยช่วยให้ทำอะไรได้ซับซ้อนในทางไม่ดี ดังนั้น คนที่มีปัญญามากขึ้น แต่เจตนาไม่ดี จึงทำการได้สำเร็จ แต่เป็นความเสียหายหรือร้ายมากขึ้น

จึงต้องให้มาทั้งคู่ คือ *เจตนา* ก็ดีประกอบด้วยเมตตา มีความจริงใจ ปรารถนาดีต่อทุกคน ต่อประเทศชาติสังคม และมีปัญญาที่คมชัดมาเป็นตัวดำเนินการ เป็นตัวชี้ทางเบิกทางขยายขอบเขต และเป็นตัวที่ทำให้เกิดความเป็นอิสระ โดยแก้ปัญหาให้หลุดพ้นโล่งโปร่งไปได้

ไม่ว่าจะใช้หลักไหนๆ ก็ต้องมองให้เห็นทั้งระบบ

ป/จนา: อยากจะขอถ้อยคำสุดท้ายของพระคุณเจ้าที่จะพูดในส่วนของ การแก้ปัญหาทั้งหมด

เวลานี้ก็คงใช้หลักใดหลักหนึ่งไม่ได้ ต้องใช้ทุกหลักที่พระคุณเจ้าได้พูดมา และคิดให้ครบตลอด

วิสัยทัศน์: คือมีหลักใหญ่ ที่เป็นระบบรวม แล้วจากระบบใหญ่ นั้นก็ไปแจกแจงแยกแยะย่อยขยายออกไป

แต่ทั้งนี้จะต้องมองเห็นตัวระบบรวมทั้งหมดเป็นพื้นอยู่ ส่วนย่อยทั้งหลายจึงจะชัด เพราะฉะนั้น หลักใหญ่จึงสำคัญ ไม่ใช่อยู่ๆ ก็ไปจับขวยเอาหลักย่อยๆ แล้วก็มองไม่เห็นตำแหน่งแห่งที่ของมัน และไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกัน

การที่เกิดเป็นปัญหาในยุคที่แล้ວวมา ที่เรียกว่ายุคแยกส่วน ก็เพราะมองไม่เห็นความสัมพันธ์ในระบบ ก็เลยมาเน้นกันว่าต้องมองให้เห็นองค์รวม แล้วในองค์รวมนั้น ก็ต้องให้คิดเป็นระบบ ดังที่เขาเน้นกันในเรื่อง system thinking ซึ่งช่วยในการมองอย่างเป็นระบบ

การมองอย่างเป็นระบบ เมื่อพูดตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ก็คือ หลักความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย ซึ่งถ้าจะสื่อความหมายให้ชัดเจนถูกต้อง คำว่าระบบนั้น ควรเรียกว่า “ระบบความสัมพันธ์” ไม่ใช่เรียกว่าระบบเฉยๆ เพราะว่าการประกอบต่างๆ จะเป็นองค์รวมขึ้นมาเฉยๆ ไม่ได้ และมันจะประสานกันเกิดสมดุลดำรงอยู่ด้วยดีไม่ได้ ถ้ามันไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างถูกต้อง ฉะนั้นท่านจึงเน้นความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง

หมายความว่า มีองค์รวมใหญ่ หรือจะเรียกว่าระบบก็ได้ คือองค์รวมที่เป็นระบบ และในระบบขององค์รวมนี้ องค์รวมทั้งหลายที่เป็นส่วนย่อยก็สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

เมื่อองค์ย่อยทั้งหลายสัมพันธ์กันดี ส่งทอดต่อกัน เกื้อหนุนกัน มันก็เป็นองค์รวมที่ดี คือองค์รวมที่เป็นระบบ

ตอนนี้เราได้จุดย้ำว่า การมองอย่างที่เรียกว่าเป็นของศีร์รวม นั้น ต้องให้หยั่งลงไปหาองศีร์รวม แล้วก็เห็นความสัมพันธ์ระหว่างองศีร์รวม ในระบบที่เกิดเป็นองศีร์รวมขึ้นนั้น

ถ้ามองเห็นระบบความสัมพันธ์ในองศีร์รวมนั้นได้ทั่วตลอด การคิดอะไรต่างๆ ก็สำเร็จ

การคิดแบบอริยสัจ ก็อยู่ในระบบของศีร์รวมที่ว่านี้ คือ พระพุทธเจ้าทรงนำระบบของศีร์รวมที่ประกอบด้วยองศีร์รวมมา ประสานกันนี้ตั้งเป็นหลัก และทรงแจกแจงให้เห็นความสัมพันธ์เชิง เหตุปัจจัย แล้วทรงแสดงไว้ให้เป็นหลักการในการแก้ปัญหา

เราต้องจับตัวหลักใหญ่ให้ได้ก่อน แล้วค่อยแยกออกไปสู่หลักที่เป็นข้อปลีกย่อย เมื่อเราได้หลักใหญ่แล้ว ธรรมที่เราเคย เรียนมาทั้งหลาย จะเป็นอิทธิบาท ๔ เป็นขันธ ๕ หรืออะไรก็ตาม เราก็มองได้ชัดหมด ว่ามันอยู่ในฐานะตำแหน่งไหน และสัมพันธ์กันอย่างไร เรียกว่ามองออก

มีฉะนั้น เราก็มองการจัดกระจาย ขาดลอยจากกัน ปะติดปะต่อไม่ได้ ไม่เห็นตำแหน่งแห่งที่ ไม่รู้ว่าแต่ละส่วนทำหน้าที่อย่างไร มันมาเชื่อมต่อรวมเข้าด้วยกันอย่างไร จึงเป็นระบบ ทั้งหมด หรือเป็นองศีร์รวมทั้งหมดทั้งสิ้นนั้น

ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม ถ้าจัดระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างองศีร์รวมหรือหน่วยย่อยทั้งหลายให้ประสาน สอดคล้องไม่ได้ ความขัดแย้งก็ไม่จบ และเข้าถึงความปรองดอง สามีคดีไม่ได้ คือได้แค่ compromise ไปไม่ถึง harmony

ถ้าจะแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคม ให้สังคมนั้นเป็นองศีร์รวมที่ดี ก็ต้องใช้วิธีแก้ปัญหาที่เป็นระบบของศีร์รวมด้วย

เป็นอันว่า ระบบใหญ่ คือระบบอริยสังขนี้สำคัญมาก ต้องตั้งไว้ก่อนเป็นหลักการใหญ่ แล้วจึงแตกขยายเป็นข้อปลีกย่อยต่อไป

หลักการในการแก้ไขความขัดแย้งให้เกิดสมานฉันท์ในระดับที่เป็นปฏิบัติการข้อย่อนั้นมีมากมาย พุดตามภาษาพระ เริ่มตั้งแต่พรหมวิหาร ๔ แล้วก็สังคหวัตถุ ๔ ไปจนถึงหลักสาราณียธรรม อปริหานิยธรรม แต่ในระดับนี้ ต้องยกไปแจกแจกกันในโอกาสอื่น เพราะพุดไปก็จะไม่จบง่าย ๆ

รู้จักอเมริกาไม่ใช่แค่ใช้แค่มีผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีของเขา แต่ต้องเข้าใจถึงจิตใจและปัญหาของอเมริกัน

ที่ว่ามาเป็นการพุดในระดับใจความสำคัญ เรื่องอริยสังขนั้นเป็นด้านหลักการ ส่วนในด้านปฏิบัติการ แก่นของเรื่องทั้งหมดก็คือ *ความมีปัญญาทั่วทันชัดเจน และมีเจตนาที่ดี*

เจตนาที่ดี ก็คือความตั้งใจมุ่งไปที่เป้าหมายว่า เราจะช่วยกันแก้ไขปัญหาของสังคมประเทศชาติ ตลอดถึงทั้งโลก และช่วยกันพัฒนาสร้างสรรค์ให้มีความเจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ให้ทุกคนได้ประโยชน์ ทุกชีวิตมีความสุข

ในการทำอย่างนี้ ก็อย่ามองแต่ตัวเองอย่างเดียว ต้องรู้ให้เท่าทันโลกด้วย เพราะว่าเราไม่สามารถอยู่คนเดียว และสิ่งที่มาจากภายนอก โดยเฉพาะจากหน่วยที่เป็นองค์ประกอบใหญ่ ๆ ของโลก เช่นประเทศมหาอำนาจ เมื่อมีอะไรเคลื่อนไหวก็ส่งผลกระทบต่อเรามาก เราจะต้องรู้ทัน เพราะฉะนั้น การรู้ทันความเป็นไปของโลก และรู้ทันความคิดจิตใจของเขา จึงเป็นเรื่องสำคัญ

เวลานี้ เรารู้จักแต่วัตถุ เช่นรู้ว่าอเมริกา มีรถยนต์ มีเครื่องบิน มีดาวเทียม มียานอวกาศ มีเทคโนโลยีต่างๆ แต่ความคิดของเขา เราทันหรือเปล่า

ถ้าเราจะเข้าใจอเมริกา เราจะต้องเข้าถึงสติปัญญา ความคิดของเขา และลึกลงไปคือ เข้าใจสภาพจิต รู้ถึงเจตจำนง ที่อยู่ในใจ มองเห็นลักษณะนิสัยต่างๆ ที่รวมกันเข้าเป็นอเมริกัน และก็ต้องเข้าใจให้ชัด จึงจะได้ความรู้ที่เป็นองค์รวมอีกหน่วยหนึ่ง ที่จะมารวมเข้าเป็นโลกนี้ แล้วจึงจะมองออกว่า เมื่อมันมีผลกระทบต่อประเทศไทย เราจะรับมือกับเขาอย่างไร

แต่เริ่มตั้งฐานแรก เรามีสิ่งหนึ่งที่แน่ใจ คือเรามีเจตนาดี มุ่งเพื่อสร้างสรรค์สันติสุขของโลก เราจะทำการต่างๆ เพื่อแก้ปัญหา ตั้งแต่ชีวิตสังคมประเทศชาติ จนถึงโลกทั้งหมด เจตนาดีนี้ตั้งขึ้นมา และรักษาไว้เป็นแกน แล้วเราก็เอาปัญญามาแก้ปัญหา

ถ้าเจตนาของเราดีแล้ว และเราพัฒนาปัญญาได้ผล เราก็จะไปถึงจุดที่แก้ปัญหาได้

แต่ทั้งนี้เราก็อย่ามัวแต่หวัง เราต้องมองตามความเป็นจริง โดยไม่เล็งผลเลิศเกินไปถึงกับคิดว่าในโลกนี้เขาจะหวังสันติภาพกันจริงแท้ เราต้องระวังระวังไว้ด้วยว่า พวกที่บอกว่าเขาคิดแก้ปัญหาโลกนั้น เขามีความจริงใจแค่ไหน

เวลานี้ คำว่า**ธุรกิจ** คำว่า**จิตวิทยา** คำว่า**การเมือง** ล้วนแต่สื่อความหมายว่าเป็นเล่ห์กล ไม่จริงใจไปเสียทั้งนั้น จึงเป็นปัญหาที่ต้องแก้ด้วยปัญญา บนฐานแห่งเจตนาที่มีเมตตาอย่างจริงใจทั้งสิ้น

ฉะนั้น เราจะต้องตั้งใจวางเจตนาของเราให้ดีเสียก่อน แล้วเราก็พัฒนาปัญญา และใช้ปัญญาไป ไม่ท้อใจที่จะแก้ปัญหาให้ได้

เมื่อมีเจตนาที่ดี มีจุดมุ่งหมายที่เป็นกุศล เป็นความดีงาม ก็อนุโมทนาในประการที่หนึ่งได้แล้ว

ต่อจากนั้นก็ให้มีความสามัคคีร่วมมือร่วมใจกัน แล้วปฏิบัติตามวิธีการที่ถูกต้อง พร้อมทั้งพัฒนาองค์ประกอบสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะปัญญาขึ้นมาเป็นตัวนำ เพื่อจะดำเนินการต่างๆ ให้เป็นไปตามหลักการที่เรารู้เราเห็นเราเข้าใจ ที่จะสนองเจตนาที่มุ่งไปสู่จุดหมายนั้น

หวังว่า หลักการและวิธีการนี้ เมื่อเราชัดแล้ว จะสามารถทำให้บรรลุดจุดหมายแห่งการแก้ปัญหาของชีวิต ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และโลก ให้โลกนี้ก้าวไปในอารยธรรมที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นภารกิจที่เราจะต้องทำมากมาย

แม้กระทั่งจะต้องปรับแก้อารยธรรมให้เป็นอารยธรรมที่แท้ และยั่งยืน ซึ่งจะทำให้เกิดสันติสุขอย่างแท้จริง

ปอชา: การที่ถามมานี้ เพราะว่าจะต้องขยับขยายไปทำอะไรให้มากขึ้นกว่าเดิมสักหน่อย จะได้เป็นกลไกส่วนหนึ่งในการแก้ปัญห ความขัดแย้งที่มีสารพัด

วิศิษณา: ตอนนีความขัดแย้งกันมีมากมาย เพราะเราสะสมสิ่งที ล้วนแต่เป็นเหตุปัจจัยแห่งความขัดแย้งทั้งนั้นเลย และยังก้าวเข้าไปในระบบแข่งขัน-แย่งชิงกันด้วย

เพราะฉะนั้น ตอนนีเราจะต้องมาเริ่มกันใหม่ และการเริ่มนั้นก็เป็นการกู้ เรียกว่ากู้ให้พ้นวิกฤติ และรื้อฟื้นสิ่งที่ดีงามขึ้นมา

ทุกอย่างจะสำเร็จก็ต้องมี ๒ อย่าง คือ **เจตนาดี** และ **ปัญญาดี** ทั่วทั้งนั้นชัดเจน

ถ้าทำอะไรโดยไม่รู้ ถึงจะมีเจตนาดี ก็ไปไม่รอด มีแต่เป็นเหยื่อ
เขา

คนมีความตั้งใจดี เจตนาดี ถ้าเอาแต่เมตตา ไม่พัฒนา
ปัญญา จริงอยู่ บางครั้งเอาชนะใจเขาได้ด้วยความรักและความดี
แต่ในหลายกรณี ก็โดนเขาหลอก หรือถูกกำจัด หรือบางทีกว่าเขา
จะเข้าใจและเห็นใจ ก็สายไปเสียแล้ว แทนที่จะเป็นความจริง ก็
กลายเป็นความเสื่อม

ความผิดพลาดมากมายเกิดจากความไม่รู้ไม่ทัน ไม่เท่าถึง แค
เลี้ยงลูก คนที่เอาแต่รักอย่างเดียว ไม่ใช่ปัญญา กลับพาให้ลูกเสีย
ไป ก็มีตัวอย่างให้เห็นกันอยู่

เพราะฉะนั้น ต้องเน้นย้ำให้มีเจตนาดี ที่เป็นความจริงใจ โดย
ปรารถนาดีประกอบด้วยเมตตาเป็นต้น และมีปัญญา รู้เข้าใจ
เรื่องราวทุกอย่างเท่าทัน มองให้ถึงตัวแท้อย่างถ้วนทั่ว และแทง
ตลอดเหตุปัจจัยอย่างแจ่มชัด สองตัวนี้ต้องใช้และไปด้วยกันทั้งนั้น
ทุกกรณี

เมื่อมีสองตัวนี้ก็ค่อยๆ แก้ปัญหาไป ในระหว่างนี้เราจะเจอ
ปัญหาทยอยเข้ามาเยอะเยอะ

ปัญญาจะเป็นตัวที่มาช่วยให้เราจับปัญหาตรงจุด หยั่งถึง
เหตุปัจจัย จัดวางวิธีปฏิบัติที่จะให้แก้ปัญหาได้ด้วยดี และ**เจตนาดี**
จะทำให้เราไม่เขวออกไปจากจุดหมายที่แท้และจากทางของการ
แก้ปัญหา

เวอร์รับด้วยการไม่จองเวร นั้นจริงแท้ แต่ต้องศึกษาว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่ต้องจองเวร

พระพุทธศาสนานี้ คนที่ศึกษารู้กันดีว่า เป็นหลักการที่สอนให้เว้นการเบียดเบียนกันโดยสิ้นเชิง ถึงขั้นที่ว่า *ไม่มีการจงใจฆ่าที่ไม่บาป* จนไม่มีข้อที่จะนำไปใช้อ้างในการรุกรานทำร้ายกัน

การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาจึงมาพร้อมกับคำสอนให้เลิกการแบ่งแยกและการเบียดเบียน โดยเฉพาะสอนให้เลิกถือชั้นวรรณะ และเลิกการบูชาตัณหา สอนให้แก้ปัญหาด้วยวิธีการแห่งเมตตา-กรุณาอย่างสากล (หรือจะเรียกว่าแบบอหิงสา หรือแบบ nonviolence ก็แล้วแต่)

ดังที่พวกฝรั่งก็รู้เรื่องนี้กันดีพอสมควร ถึงกับถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นที่มาของขบวนการ*สันตินิยม* (pacifism) ที่แพร่แรกของโลก (*Encyclopaedia Britannica*, “Pacifism”)

แต่พระพุทธศาสนาก็มองเห็นตระหนักว่า การที่จะใช้เมตตา-กรุณา หรืออหิงสา มาแก้ปัญหาให้สำเร็จนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ

เรามีเมตตา-กรุณา รักคนอื่น ไม่เบียดเบียนใคร ถ้าพบกันหรืออยู่กับคนที่ เป็นปกติ ไม่มีเป้าหมายที่อยู่ในเจตนาพิเศษออกไป ก็จะมีสันติสุขโดยง่าย

แต่ถ้าไปเจอกับคนที่มีเจตนาแฝงเร้น เช่น เขามุ่งหาผลประโยชน์ หรือแสวงอำนาจ ความรักด้วยเมตตากรุณา ก็อาจจะไม่พอ บางทีคนที่เมตตา ก็กลายเป็นเหยื่อเขาไป

ยิ่งถ้ามูลเหตุของปัญหาถึงขั้นเป็นทิจิ เช่น เป็นลัทธิความเชื่อด้วยแล้ว การแก้ปัญหามาของเรา แม้จะเริ่มด้วยเมตตา-กรุณา และวิธีอหิงสาก็จริง แต่จะสำเร็จได้ ต้องใช้ปัญญาความสามารถอย่างพิเศษจริงๆ

หลักการก็คือ คนที่จะชนะศัตรูได้ ย่อมต้องมีกำลังเก่งกล้าสามารถกว่าศัตรู

แต่คนที่ชนะศัตรูที่มุ่งร้าย ด้วยวิธีการไม่ทำร้ายนั้น จะต้องมีปัญญาความสามารถยิ่งกว่าคนที่ชนะศัตรูด้วยกำลังนั้นอีกมากมาย ไม่ใช่เรื่องง่ายๆ

วรรณคดีพุทธศาสนา เช่น ชาดก อย่างมโหสถชาดก จึงได้สอนและแสดงตัวอย่างให้เห็นว่า เมื่อมีคนพวกอื่นตั้งตัวเป็นศัตรูยกมาฆ่าฟันทำร้าย ฝ่ายธรรมิกชนต้องใช้ปัญญาความสามารถที่เหนือกว่ามากมายในการเอาชนะคนพวกนั้น โดยไม่ใช่วิธีทำร้ายตอบ และทำให้พวกศัตรูนั้นต้องยอมสยบและกลายเป็นมิตรในที่สุด

ท่านเตือนไว้ให้ไม่ประมาทเสมอว่า ธรรมวิชัยนั้น ยากกว่าสังคามวิชัยมากนัก

สังคามวิชัยนั้นเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อมีกำลังเหนือกว่า ก็มีหวังชนะ แต่ผู้ที่จะได้ด้วยธรรมวิชัยนั้น ต้องยอดคนจริงๆ

ชาวพุทธชอบยกคำพระมาอ้างว่า “เวรไม่ระงับด้วยการจองเวร” หรือ “เวรระงับด้วยการไม่จองเวร” แต่มักหยุดแค่นั้น ไม่ศึกษาต่อไปว่าท่านสอนว่าเราจะต้องพัฒนาปัญญาความสามารถอย่างไร และเท่าไร คนร้ายจึงจะไม่ก่อเวรที่จะทำร้ายเราและทำลายโลกให้ย่อยยับ และเราจึงจะสามารถทำให้คนร้ายยอมและเกิดมีสันติสุขได้ โดยที่เราไม่ต้องจองเวร

พูดง่าย ๆ ว่า เรามักเอาแค่เวอร์ไม่ระงับด้วยการจองเวอร์ แต่ไม่ศึกษาว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถระงับเวอร์ด้วยการไม่ต้องให้มีการจองเวอร์ หรือพูดอีกสำนวนหนึ่งว่า ในเมื่อเวอร์ไม่ระงับด้วยการจองเวอร์ เราจะระงับเวอร์นั้นด้วยการไม่จองเวอร์ได้อย่างไร

ไม่ใช่กลายเป็นว่า เวอร์งับด้วยการไม่จองเวอร์ เพราะว่าเราทั้งหลายถูกเขาทำลายหายสูญไปแล้ว จึงไม่มีใครที่จะมาทำการจองเวอร์

จึงต้องย้ำที่ว่า นอกจากมี *เจตนาดี* ที่กอบปรีย์ด้วยเมตตากรุณาแล้ว ต้องมี *ปัญญา* ที่จะจัดการแก้ไขปัญหานั้นให้สำเร็จตามเจตนาด้วย

ปอชา: คำว่า “ปัญญา” นี้บางทีก็ใช้ในด้านอื่นๆ เช่นทางวิทยาศาสตร์ก็มีอยู่ แต่ถ้าไม่มีหลักธรรมมากำกับ ก็จับไม่ถูกว่าจะเริ่มต้นอย่างไร ก็เดินหน้าถอยหลังอยู่นั้นแหละ

วิศิษณา: ปัญญาทางวิทยาศาสตร์ เขาเรียกว่า *ปัญญาเสียง* ที่ว่าเสียงในที่นี้ ไม่ใช่คำว่าเสียงภัย แต่หมายความว่า แยกเป็นเสียงๆ คือแยกส่วนกระจัดกระจายออกไป แต่เพราะแยกเป็นเสียงๆ นี้แหละ มันก็เลยเสียงภัยอันตรายด้วย

ในที่สุดก็เลยกลายเป็น ๒ เสียง คือ ทั้งแยกเป็นเสียงๆ และเสียงภัยอันตรายด้วย

ที่จริง ปัญญาในวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์เองไม่ค่อยเป็นปัญหา เพราะเป็นการหาความรู้ในธรรมชาติก้าวไปเรื่อยๆ แต่มันมาเกิดปมปัญหาขึ้นตอนที่ว่าไม่บริสุทธิ์จริง โดยที่มักจะมุ่งไปในทิศทางของเจตนาที่จะสนองความต้องการทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ซึ่งโยงไปหาเรื่องสังคมและสิ่งแวดล้อม ในแง่สนองความต้องการของมนุษย์ที่ซับซ้อน เลยพลอยกลายเป็นปัจจัยก่อปัญหา แม้แต่โยงมาถึงเรื่องความขัดแย้งนี้ด้วย

คนไทยมีคุณสมบัติพิเศษที่น่าสังเกตน่าศึกษา ในทางของการแก้ปัญหาความขัดแย้งในโลก

ปัญญาที่ใช้ในการแก้ปัญหา ก็ใช้ตามระบบอริยสัจที่พูดมาแล้ว แต่มีข้อควรย้ำไว้ว่า ปัญญาที่ใช้อย่างสำคัญมาก คือในการเข้าถึงเหตุปัจจัยของปัญหาที่เรียกว่าสมุทัย และจัดการสลายเหตุปัจจัยนั้น

เหตุปัจจัยของปัญหาความขัดแย้งในแต่ละเรื่องแต่ละกรณี อาจจะมีซับซ้อน เป็นเรื่องปลีกย่อย แต่เมื่อพูดอย่างกว้างๆ ครอบคลุม ก็หนีไม่พ้นตัวการใหญ่ ๓ อย่าง ที่จะต้องรู้ไว้

นี่ก็คือว่า จะแก้เหตุปัจจัยปลีกย่อยจำเพาะข้อไหนเท่าใดก็ตาม จะต้องแก้ให้ถึง ๓ ข้อนี้ด้วย คือ ปมก่อนปัญหา ๓ อย่าง ได้แก่

๑. ความไม่ใสสว่างหาผลประโยชน์ เห็นแก่การเสพบริโภค บำรุงบำเรอ เรียกว่า *ตัณหา*

๒. ความทะยานแสวงอำนาจ ต้องการความยิ่งใหญ่ ปรารถนาจะครอบงำผู้อื่น เรียกว่า *มานะ*

๓. การยึดติดในความเชื่อ ถือรั้นในลัทธินิยมอุดมการณ์ ที่ไม่เปิดกว้างรับฟังใคร และก่อกำหนดคติแบบแบ่งแยก เรียกว่า *ทิฏฐิ*

ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่มชน ตลอดจนสงครามระหว่างประเทศ ระหว่างค่าย ระหว่างเผ่าชน ชาติพันธุ์ ระหว่างศาสนา ที่มีมาตลอดประวัติศาสตร์ มีจุดก่อปมอยู่ที่ ๓ อย่างนี้

ไม่ว่าจะแก้ไขเหตุปัจจัยปลีกย่อยอะไรก็ตาม ต้องคอยมอง คอยตรวจสอบและแก้ไขตัวการใหญ่ ๓ อย่างนี้ ไม่ให้เข้ามาครอบงำ

ถ้าไม่มีตัวการใหญ่ ๓ อย่างนี้ การแก้ไขกำจัดเหตุปัจจัยปลีกย่อยอื่นๆ ก็ใช้วิธีการที่พูดมาแล้ว กำจัดปัญหาได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าปม ๓ อย่างนี้ยังอยู่ ความขัดแย้งจะยืดเยื้อ ไม่จบได้จริง

ปมก่อปัญหาความขัดแย้งแบ่งแยกอีกระดับหนึ่ง ซึ่งต้องแก้ไขและระวังไม่ให้ครอบงำคน ได้แก่ความใจแคบ หรือความหวงแหนกีดกันกัน ที่เรียกว่า มัจฉริยะ ๕ อย่าง คือ

๑. ความหวงแหนกีดกันที่อยู่อาศัย เกี่ยวกับเรื่องประเทศ ท้องถิ่น ดินแดน
๒. การหวงแหนกีดกันพวกเหล่า เกี่ยวกับเรื่องพรรคพวก วงศ์เผ่า เหล่ากอ หรือชาติพันธุ์ เช่น ethnic groups และ religious groups ต่างๆ
๓. ความหวงแหนกีดกันลาภผล เกี่ยวกับเรื่องลาภ ทรัพย์สมบัติ และผลประโยชน์ต่างๆ
๔. ความหวงแหนกีดกันชั้นวรรณะ เกี่ยวกับเรื่องชนชั้น สีผิว ผิวพรรณ จำพวก class, caste ตลอดจน colour
๕. ความหวงแหนกีดกันภูมิธรรมภูมิปัญญา ในเรื่องของวิทยาการ ความรู้ คุณพิเศษ วุฒิ ความดีงาม ความก้าวหน้าทางภูมิธรรม ภูมิปัญญา และความสำเร็จต่างๆ

ต้องใจกว้างยอมรับความจริงว่า ความขัดแย้งต่างๆ จะแก้ไขได้จริง คนต้องสลัดความใจแคบหวงแหนกีดกัน ๕ อย่างนี้ออกไปให้ได้

ถ้ายังแก้ ๕ อย่างนี้ไม่ได้ ความขัดแย้งในสังคมมนุษย์หรือในโลกมนุษย์ ไม่จบแน่นอน

การแก้ปัญหาขั้นเด็ดขาดได้ผลจริง หรือรับรองผลได้แบบนี้ ต้องถามว่า คนจะสู้ไหม ถ้าไม่เอา ก็ต้องอยู่ในโลกแห่งความขัดแย้งต่อไป ไม่จบ

ขอให้กวาดสายตามองออกไปในโลก จะเห็นว่าปมปัญหาที่ว่ามา ๒ ชุดนี้ ครอบคลุมสังคมมนุษย์ทั่วไปหมดจริงหรือไม่ และความขัดแย้ง กรณีพิพาท และสงครามที่เกิดขึ้นที่นี่ มาจากปมเหตุปัจจัยเหล่านี้ทั้งนั้น ใช่หรือไม่

ในเรื่องนี้ น่าจะตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า ในเวลาที่ผ่านมา เมื่อเทียบกับประเทศทั่วไปในโลก สังคมไทยนี้มีความสำเร็จมากที่สุด ในการที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืน มีความขัดแย้งน้อยที่สุด คนไทยปรับตัวเข้ากับคนอื่นคนอื่นได้ง่าย อยู่กับใครๆ ได้ดี เผื่อแผ่ ใจกว้าง คงห่างจัญญะ ๕ ไปได้มาก เป็นข้อที่คนไทยมีลัทธิภูมิใจโดยชอบธรรม

แต่ก็ต้องเข้าใจด้วยว่า ในยุคอดีตนั้น สังคมอยู่ในภาวะที่สามารถตั้งรับคนนอกด้วยเมตตา ก็เพียงพอ

แต่ต่อไปนี้ สถานการณ์ได้เปลี่ยนไปแล้ว คนไทยจะรักษาเอกลักษณ์ที่ตื่นไว้ได้ จะต้องก้าวไปสู่ขั้นสามารถจัดสรรสังคมด้วยปัญญา บนฐานแห่งเมตตาไมตรี คือ ต้องพัฒนาปัญญาให้มาก จะอาศัยเมตตาอย่างเดียวไม่พอแล้ว

ดังได้ว่าแล้ว มีเจตนาดีเป็นฐานประกันไว้ แต่ในวิธีการจะปฏิบัติอย่างไรให้ลูถึงจุดหมาย จะต้องทำด้วยปัญญา ว่าด้วยขั้นตอนให้ถึงความพร้อม และการจัดการเหตุปัจจัยที่จะให้ลงตัวด้วยดีอย่างไร เป็นต้น

มิใช่ว่าทำไปๆ กลายเป็นเกิดผลร้ายใหม่ๆ แทรกซ้อนขึ้นมา ทำให้ปัญหาให้ยุ่งยากซับซ้อนยิ่งขึ้น เรื่องอย่างนี้ไม่ง่าย แต่เจตนาตั้งไว้ให้แน่ชัดอย่างที่ว่า

เรื่องสลายความขัดแย้ง ก็ขอให้หน้าวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมเดิมของสังคมไทยมาศึกษา และใช้เป็นคติด้วย

ถ้าคนไทยหันมาใฝ่รู้ใฝ่คิด และเพียรพยายามสืบสานวัฒนธรรมและสร้างสรรค์สังคมไทยในแง่ดี นอกจากชีวิตและสังคมจะดีงามเจริญก้าวหน้าแล้ว ปัญหาความขัดแย้งปลุกย่อยลงมา เช่น ระหว่างบุคคล และกลุ่มพวก ก็จะมีพลอยลดน้อยลงไปด้วย

ก็ขออวยชัยให้พรแก่ทุกท่าน ในโอกาสปีใหม่ ขอให้เพิ่มกำลัง จะได้มีความสามารถที่จะแก้ปัญหาได้ดียิ่งขึ้น และพร้อมใจกันเดินทางต่อไป ให้ปีใหม่ ๒๕๔๖ ที่จะมา เป็นเวลาแห่งการเดินทาง ไม่ใช่ถอย

ปี ๒๕๔๖ ต้องก้าวหน้าไปในการแก้ปัญหา และสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

สังคมไทยจะต้องเดินทาง และไปช่วยโลกด้วย เพราะเวลานี้โลกประสบปัญหามาก ไม่มีใครแก้ได้ ไม่ว่าจะป็นมหาอำนาจหรือเป็นประเทศที่พัฒนาขนาดไหน

ประเทศไทย ถ้าเก่งจริง นอกจากต้องสามารถแก้ปัญหาของตัวเองแล้ว จะต้องไปร่วมแก้ปัญหาของโลก หรือนำโลกในการแก้ปัญหาด้วย และเมื่อไรไทยเก่งขนาดนั้น จึงจะน่าอนุโมทนา

ก็ขอจบเพียงเท่านี้